

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Eesti viipekeelee tõlgi õppekava

Hele-Riin Karring

VIIPEKEELE TÕLKETEENUSE REGULAARSE OSUTAMISE VÕIMALIKKUSEST JA
VAJALIKKUSEST EESTI TEATRITES

lõputöö

Juhendaja: Liivi Hollman

Läbiv pealkiri: teatritõlke võimalikkus ja vajalikkus Eestis

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Liivi Hollman (PhD)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: nimi (teaduskraad)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2012

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Teatritõlke olemusest	4
1.1 Teatritõlkele iseloomulikud tunnused	4
1.2 Tõlkestrateegiad	6
1.2.1 Tõlkimine lavalt (Platform interpreting)	7
1.2.2 Tõlkimine kurdi ja näitleja vahel (Sightline interpreting)	7
1.2.3 Tõlkimine laval etendusse integreerituna (Zone interpreting)	7
1.2.4 Varitõlge (Shadow interpreting)	8
2. Teatritõlkest maailmas	9
2.1 Teatritõlke ajaloost	9
2.2 Teatritõlke võimaldamisest ja pakkumisest maailmas	10
3. Teatritõlge Eestis	11
3.1 Õiguslik alus viipekeele tõlketeenusele Eesti teatrites	12
3.2 Varasemad uuringud teatritõlkest Eestis	14
4. Uurimistöö metoodika ja valimi kirjeldus	15
4.1 Uurimismetoodika: teatrid	16
4.2 Uurimismetoodika: kurdid	17
5. Uurimistulemused	18
5.2 Uurimistulemused: teatrid	18
5.2 Uurimistulemused: kurdid	24
6. Arutelu	29
Kokkuvõte	36
Abstract	38
Kasutatud kirjandus	40
Lisa 1 - Küsimustik teatritele	42
Lisa 2 - Küsimustik kurtidele	43

Sissejuhatus

Töö autor valis teemaks viipekeele tõlketeenuse osutamise Eesti teatrites. Seda valdkonda peab autor oluliseks uurida seetõttu, et sellele teemale ei ole autori hinnangul Eestis siiani piisavalt tähelepanu pööratud: see on Eestis teoreetilisel tasandil vähe uuritud valdkond ning samuti ei toimi ka Eesti praktikas hetkel regulaarset teatritõlget. Sarnast teemat on küll varasemalt käsitletud näiteks Kati Salo enda diplomitöös „Viipekeelse tõlke lähtekohti kultuurivaldkonnas, teatritõlke näitel“ (2009), kuid nimetatud töö ei keskendunud ainult teatritõlkele ning uuringu käigus küsitleti viipekeelelõlke, keda käesoleva töö raames ei uurita. Seega on käesolev töö Eesti kontekstis unikaalne.

Töö eesmärgiks on selgitada välja regulaarse viipekeelse teatritõlke võimalikkus ja vajalikkus Eestis. Alaeesmärkideks on (a) selgitada välja, millistel tingimustel ja millises mahus oleksid Eesti teatrid valmis pakkuma viipekeelde tõlgitud teatrietendusi; (b) selgitada välja, kui sagedased viipekeelde tõlgitud teatrietenduste vaatajad oleksid Eestis elavad kurdid. Eesmärgist lähtuvalt viidi töö raames läbi uurimus, mille käigus küsitleti Eesti teatreid ning Eestis elavaid kurte. Töö autor püstitab hüpoteesi, et kurdid sooviksid kasutada viipekeelset teatritõlget tihedamini kui teatrid seda nõus pakkuma on.

Töös kasutatakse läbivalt mõistet *teatritõlge*, mis siin kirjutises tähistab teatrietendustel pakutavat viipekeelelõlget.

Töö on jaotatud teoreetiliseks ning uurimuslikuks osaks. Teoreetilises osas antakse ülevaade teatritõlkest üldiselt: erinevatest strateegiatest ning teatritõlke eripäradest; käsitletakse teatritõlke arengulugu ning vaadeldakse hetkeolukorda Eestis. Töö uurimuslikus osas esitatakse küsitlustega saadud tulemused ning nende põhjal tehtud järeldused.

1. Teatritõlke olemusest

Teatritõlge on valdkond, mis erineb olulisel määral teistest tõlkeolukordadest. Selle puhul on väga oluline loominguline lähenemine, koostöövalmidus ning avatud suhtumine kõigi osapoolte poolt. Käesolev peatükk annab ülevaate teatritõlkest üldiselt ning tutvustab erinevaid tõlkestrateegiaid.

1.1 Teatritõlkele iseloomulikud tunnused

Teatritõlge erineb teistest tõlkevaldkondadest mitme olulise tunnuse poolest, mille käsitlemine siinkohal on oluline mõistmaks, et teenuse pakkumine selles valdkonnas sõltub ka muudest aspektidest kui käesolevas töös uuritav kurtide huvi ning teatrite valmisolek. Näiteks eeldab selle valdkonna edendamine ka vastavaid pädevusi omavate tõlkide olemasolu; tõlkide valmisolekut suuremamahulisemaks tööks, kui enamik tõlkeolukorrad seda eeldavad; lavastaja, näitlejate ning ülejäänud loomingulise kollektiivi positiivset suhtumist tõlgi töösse. Seega on antud töö kontekstis teatritõlkele kui eripärasele tõlkevaldkonnale iseloomulikest tunnustest ülevaate andmine vajalik, et nende olulisust, uurides viipekeele tõlketeenuse pakkumist eesti teatrites, mitte alahinnata.

Kõik tõlgid ei soovi teha teatritõlget, kuid nendele, kes seda siiski teha soovivad, annab see suurepärase võimaluse ennast kunstiliselt väljendada. Teatritõlge on väga eripärane tõlkesituatsioon ja üks oluline aspekt, mis teatritõlget teistest situatsioonidest eristab on see, et selle puhul on aega tõlget ette valmistada ning harjutada (Napier, McKee & Goswell, 2010). On aega leida õigeid ja sobivaid viipeid, erinevate inimestega tõlke osas konsulteerida, tõlget eelnevalt läbi harjutada ning ühtlasi ka valmistada vaimselt tegelasteks, kelle rolli kehastatakse ning tõlgitakse (Stewart, Schein & Cartwright, 2004).

Ettevalmistuse käigus peab tõlk ennast viima kurssi tõlgitava lavastusega nii sügavuti kui võimalik. Tõlk peab tegema põhjalikku ettevalmistustööd käsikirjaga. Käsikirja puhul peaks analüüsima mitmeid erinevaid aspekte: ajaloolist tausta, autori biograafilist informatsiooni, tundmatute fraaside, sõnade ning viidete tähendusi jne. Kõige aluseks on esmajärjekorras teksti mõistmine. Tihti loovad näitekirjanikud väga mitmetähenduslikke tekste, sellest tulenevalt peab ka tõlk võtma piisavalt aega, et kirjapandu tegelikku sõnumit mõista (Napier et al, 2010; Timm, 2001). Tõlk peaks proovima kohaneda lisaks tõlgitavale tekstile ka lavastuse emotsionaalse tooniga. Selleks on vajalik pidev harjutamine. Tõlk peab

veenduma, et tema kehahoiak, näoilmed, rõhuasetused, viibete kiirus, jõulisus ja suurus oleksid kõik omavahel kooskõlas, sest muidu võib ta anda publikule edasi konfliktseid emotsionaalseid sõnumeid. Pidev harjutamine peab kestma seni, kuni tõlk tunneb end tõlkides täiesti mugavalt (Stangarone & Kirchner, 1980).

Tõlkimisel ning harjutamisel ei tohiks kinni jääda ainult kirjapandud teksti. Käsikirju ei saa efektiivselt viipekeelde tõlkida enne, kui neid on võimalik näha lavale tooduna. Seda seetõttu, et tõlkides peab kindlasti tähelepanu pöörama sellele, kuidas lavastaja ning näitlejaid on algteksti tõlgendanud ning tõlk peab järgima nende versiooni tekstist. Lavastuses osalejad on teinud olulisi otsuseid tempo, allteksti, emotsionaalse tooni, tegelaste olemuse, tegelaste omavaheliste suhete jms kohta. Kõik loetletud nüansid mõjutavad edasiantavat sõnumit ja seega ka tõlke olemust, kuigi algtekst ise ei pruugi olla sõnagi muutunud (Napier et al, 2010). Kindel on aga see, et lavastust ei tohi minna tõlkima ilma põhjaliku ettevalmistuseta ning jääda lootma sellele, et õiged ja konteksti sobivad viiped meenuvad kõik juba tõlkeolukorras viibides (Stangarone & Kirchner, 1980).

Teatritõlke puhul on tõlk kaasatud olulisel määral olukorra kulgu. Tavapäraselt on tõlk tööülevõtte täitmisel situatsioonis küllaltki märkamatuks osapooliks. Ta ei sekku olukorra käiku ega väljenda omapoolset arvamust. Tema ülesandeks on vahendada informatsiooni osapoolte vahel ning kõige muu osas jääb ta neutraalseks ning objektiivseks.

Teatritõlke puhul on olukord erinev, sest siis ei ole viipekeeletõlk pelgalt informatsiooni vahendaja vaid ka loomingulises protsessis osaleja. Teatritõlgid peavad tegema koostööd lavastaja ning tehniliste töötajatega valgustuse, tõlgi asukoha jms suhtes (Hollman, 2002). Kõikide detailide varajane läbiarutamine loomingulise kollektiiviga võib osutada tõlke õnnestumise seisukohalt väga oluliseks. Näiteks võib lavastaja nõuda, et tõlk kannaks ülejäänud lavastusega sobivat riietust. Kostüümi kandmine ei tohiks enamasti osutada probleemiks, kuid seda vaid niikaua kuni kostüüm on piisavalt tagasihoidlik. Tõlgid peavad vaatama kostüümi tähelepanelikult ka selle pilguga, kas see segab kuidagi tõlkimist (nt käte liikuvus on piiratud) või kurdi publiku tõlkest arusaamist (nt kasutatud on väga silmatorkavaid kaunistusi või mustreid). Tõlk peab olema teadlik ka sellest, et enamasti ei näe näitlejaid kostüüme enne peaproovi, seega, kui tõlgi riietusega on mõni probleem, jääb selle lahendamiseks väga vähe aega. Kui aga tõlk on juba varakult kostümeerijaga koostööd teinud ning võimalikud ohud läbiarutanud, on võimalik läbikukkumist vältida (Stewart et al, 2004).

Veel iseloomustab teatritõlget omapärane keelekasutus, mis erineb kindlasti sellest, mida kasutatakse igapäevastes tõlkeolukordades (Stewart et al, 2004). Tõlge arstikabinetis ja

tõlge, mis tuuakse lavale, erinevad omavahel oluliselt. Seda on lihtne mõista, sest ka väljendusviis mida neis olukordades kasutatakse, omavad märkimisväärseid erinevusi.

U. Bellugi ja E. Klima (1979) väitel peavad tõlgid ise oluliseks teatrilaval kunstiliste viibete (*art-signs*) kasutamist. Bellugi ning Klima lõid mõiste *art-signs*, et väljendada erilist viiulemise stiili. See märgib poeetilise struktuuriga viiulemist, mis on analoogne suulistes keeltes kasutatavate luulekujunditega. Viipekeeltes väljenduvad kunstilised viiped suurelt esitatud mitte tavapärase viibetena. Kunstilisi viipeid iseloomustab tasakaalu loomine mõlema käe kasutuses, mis tekitab voolava liikuvuse viibete vahel ning muudab ka viibete tavapäraseid mõõtmeid. Aluse selle termini loomisele ning defineerimisele panid Klima ning Bellugi arutelud erinevate inimestega (nii kurtide kui kuuljatega), kes on seotud USA kurtide teatriga: National Theatre of the Deaf (Klima & Bellugi, 1979).

Teatritõlke puhul tõstatub probleem, mis tavaolukordades tähendust ei oma: kas tõlk peab omama samaaegselt kutsealase kompetentsiga ka näitlemisoskust? Arvamusi selles osas on mitmeid. On autoreid, kes leiavad, et vastus sellele probleemile oleneb tavaliselt lavastajast, kuid enamasti ei ole lavatõlke puhul vaja rohkem näitlejavõimeid kui ükskõik millises teises tõlkeolukorras (Stewart et al, 2004). Julie Gebron (2000) väidab vastupidiselt, et kõik tõlgid, kes on teatritõlkes edukad, on hingelt näitlejad. Leitakse veel, et näitlemisoskusest olulisem on oskus meisterlikeks rollivahetusteks, et publik saaks aru, kelle teksti esitatakse ning et selle tegelase emotsioonid ja tujud oleksid ka tõlkes täpselt edasi antud (Napier et al, 2010).

Erinevad autorid nõustuvad, et teatritõlgil peavad eelkõige olema varasemad teadmised teatrist, eripärasest teatrikeelest ning teatri kui süsteemi toimimisest. Eeldatakse, et tõlk, kes tõlgib teatrilaval, käib ka ise palju lavastusi vaatamas, et end kurssi viia kuulsate näitekirjanikega, näha erinevaid näitlejaid töös, kuulata teatrilavale omast keelekasutust. Samuti saab tõlk õppida erinevatest lavastustest ka mõningaid näitlemistehnikaid, mida tulevikus saab tõlkimisel ära kasutada (Gebron, 2000; Stangarone & Kirchner, 1980).

1.2 Tõlkestrateegiad

Teatrietenduste tõlkimine võib toimuda ja on ajaloos toimunud erinevaid viise ning võimalusi kasutades. Tõlkimise viis võib sõltuda teatrist, etendusest, tõlgi pädevusest ja paljudest muudest faktoritest. Käesolev peatükk annab ülevaate neljast kõige enam

kasutatavast tõlkestrateegiast: nende üldpõhimõtetest ning positiivsetest ja negatiivsetest külgedest.

1.2.1 Tõlkimine lavalt (*Platform interpreting*). Teatrid, kes nõustuvad viipekeelega tõlketeenust pakkuma, kujutavad enamasti ette, et tõlk on riietatud üleni musta ning seisab lava nurgas või lava ees. Sellist paigutust nimetatakse tõlkimiseks lavalt (Gebron, 2000).

J. Gebron (2000) toob välja, et teatrid eelistavad enamasti kasutada just tõlkimist lavalt, sest leitakse, et nii sekkub tõlk kõige vähem lavastusse. Esiteks on tõlk üldisest lavapildist eemal ning ei ole seega segavaks faktoriks näitlejatele ning lavastajale. Samuti nõuab see strateegia kõige vähem proovides osalemist ning kõige väiksemamahulist lisatööd valgustajatele ning kostümeerijatele. Gebron (2000) rõhutab aga, et tegelikkuses on sellel strateegial mitmeid puudusi. Publik, kes sõltub lavastuse mõistmisel tõlkest, on sunnitud valima, kas nad vaatavad tõlget või lavastust, sest mõlemat korraga teha on võimatu. See loob efekti, mil publik keerab läbi kogu etenduse enda pead, kord tõlgi poole, et mõista räägitavat dialoogi ning kord näitlejate poole, et näha tegevust. Seega jäävad vaatajad ilma kord dialoogist ning kord tegevusest, sest peavad pidevalt enda tähelepanu jagama. Teiseks probleemiks on see, et tõlgid asuvad tegevusest niivõrd kaugel, et publikul on raske mõista, millist tegelast parasjagu tõlgitakse. Kuigi tõlkimine lavalt ei ole kõige eelistatum strateegia, on see enim kasutatav.

1.2.2 Tõlkimine kurdi ja näitleja vahel (*Sightline interpreting*). See strateegia on põhimõtteliselt sama, mis tõlkimine lavalt, kuid selle puhul on tõlkide paigutus läbimõeldum, et anda publikule parem vaade samaaegselt nii viipejatele kui lavastusele. Näiteks paigutatakse tõlk/tõlgid lava ette, seejuures lava keskpunkti, mitte küljele, mis peaks looma olukorra, kus kurt publik vaatab eelkõige siiski lavastust ning tõlk jääb samuti vaatevälja. Seejuures on oluline, et läbimõeldud oleks mitte ainult tõlgi paigutus, vaid ka kurtide istekohad (Gebron, 2000). Antud strateegia puhul on olulisim, et tõlge paikneks kurdi publiku istekohtade ja selle koha vahel, kus kõige tähtsam osa tegevustest laval toimub.

1.2.3 Tõlkimine laval etendusse integreerituna (*Zone interpreting*). Selle strateegia puhul paigutatakse tõlgid kindlatele määratud aladele laval. Tõlgid võivad olla läbi kogu lavastuse

samas kohas või neil on võimalus etenduse käigus neile määratud tsoonis liikuda. Selle strateegia kontseptsioon on paigutada tõlgid lavalisele tegevusele võimalikult lähedale, kuid vältida siiski nende liikumise liialt keerukaks muutumist (Gebron, 2000).

Tõlgid asetsevad selle strateegia puhul tavaliselt lava vastaskülgedel ning igal tõlgil on oma tsoon, mille piires ta tohib liikuda. Seda strateegiat kasutades jagatakse tegelased tõlkide vahel ära näitlejate liikumiste alusel. Tõlk, kes tegelasele lähemal asub, tõlgib tema repliike. Isegi kui tema tsoonis asetseb neli või viis tegelast, viiplitõlk, kelle tsoonis ollakse, kõikide tegelaste teksti (Gebron, 2000).

See strateegia nõuab eelnevalt nimetatud kahest strateegiast rohkem proovides osalemist ning seda on keerukam harjutada. Seda seetõttu, et näitlejate lavaline liikumine võib pidevalt, kuni peaproovini välja, muutuda. Igakord kui näitlejate liikumine muutub, peavad tõlgid arutama, kas ja kuidas see nende liikumist mõjutab ning kes peaks selle näitleja repliike tõlkima. Siinkohal on oluline, et tõlgid tunneksid end laval väga mugavalt ning kohaneksid kiirelt muudatustega (Gebron, 2000). Kirjelduse järgi tundub see strateegia olevat n-ö „kuldne kesktee.“ See on kindlasti optimaalsem kui tõlkimine lavalt, kuid ometi mitte nii efektiivne, kui järgnevalt kirjeldatav varitõlge. Tõlgile antakse vabadus pisut laval liikuda ning seega ka kurdile paremad võimalused etenduse ning tõlke samaaegseks jälgimiseks. Tõlgi liikumine on siiski piiritletud, et see ei muutuks liialt keerukaks nii tõlgile, kui ka lavastajale, kes ei pea selle strateegia puhul tõlki etenduse osaks lavastama vaid saab jätta tõlgi pelgalt tõlgirolli.

1.2.4 Varitõlge (*Shadow interpreting*). Varitõlge pakub kõigist strateegiatest kõige suuremat väljakutset ja seda mitte ainult tõlgile, vaid kõigile, kes lavastusega seotud on. Erinevalt teistest tõlkestrateegiatest, kus tõlk on etenduse külge n-ö „traageldatud“, on varitõlgid lavastusse täielikult integreeritud – nende kostüümid, asetus, liikumine ja viiplitõlge on kõik kohandatud vastava lavastusega (Gebron, 2000).

Varitõlke puhul paigutatakse tõlgid näitlejatele nii lähedale kui võimalik ning nad jäljendavad näitleja liikumist ning mõnikord ka tegevusi terve lavastuse vältel. Kui näitleja kõnnib üle lava, teeb seda ka tema tõlk; kui näitleja põlvitab, põlvitab ka tõlk. See, millises ulatuses näitleja tegevusi jäljendatakse, sõltub tõlgitavast lavastusest, lavastaja kontseptsioonist, lavakujundusest, tõlkide arvust (Gebron, 2000).

Varitõlge nõuab kõikidest tõlkestrateegiatest kõige enam proovides osalemist. Kuna viiplitõlgid peavad olema kõikidesse stseenidesse väga läbimõeldult kaasatud, peab

lavastaja nägema väga palju (lisa)vaeva. Võib öelda, et peab looma kaks lavastust samaaegselt: üks viipekeeletõlkide osalusega ning teine ilma (Gebron, 2000).

Varitõlge nõuab küll kõige enam tööd ja vaeva ning ka loomingulisust, kuid selle puhul on tulemus kõige nauditavam ja seda kogu publikule (Gebron, 2000). Varitõlget võiks pidada ka lausa omaette teatrivormiks. Selle strateegia puhul ei ole kindlasti enam tegemist tavalise tõlketööga ning seda kõigi osapoolte jaoks. Varitõlget võib olla huvitav vaadata ka sellel publikul, kes viipekeelt ei oska. Kuna tõlgid on nii tihedalt lavastusse integreeritud, on nad samamoodi lavastuse osaks nagu näitlejadki ja publik saab neile samaväärselt kaasa elada nagu teistele tegelastele. Seega, kui lavastaja on algusest peale viipekeeletõlgid teatritüki osaks lavastanud, peaks see teoreetiliselt olema huvitav jälgida nii kurdile kui kuuljale publikule.

2. Teatritõlkest maailmas

Teatritõlge on võrreldes oma algusajaga oluliselt muutunud ning arenenud ja hetkel on mitmetes riikides saavutatud olukord, mil regulaarselt viipekeelde tõlgitud etendusi pakutakse. Käesolev peatükk annab põgusa ülevaate teatritõlke ajaloost ning kirjeldab hetkelolukorda erinevate riikide näitel.

2.1 Teatritõlke ajaloost

Informatsiooni selle kohta, millal ja kus tõlgiti maailmas esmakordselt mõni lavastust viipekeelde, autoril ei ole õnnestunud leida. Ajalehe New York Times väitel oli esimene Broadway lavastus, mis viipekeelde tõlgiti „The Elephant Man“ aastal 1980. Tõlget pakkus tollal organisatsioon nimega *Theatre Development Fund*, mis tegutseb USAs siiani (Healy, 2011).

Teatrites viipekeeletõlkega tegeleva organisatsiooni „Hands On“ asutajaliige ning viipekeeletõlk Beth Prevor (1998) kõneleb isiklikust kogemusest, mil käis 1980ndate aastate lõpus New Yorgi ühes väiksemas teatris vaatamas viipekeeletõlkega etendust. Ta meenutab, et sellel lavastusel oli üks tõlk, kes istus tõlget vajava publiku ees, laua taga. Tema ette lauale asetati küünal ning see oli ainus, mis tõlki valgustas. Tõlget näha ning korralikult jälgida oli peaaegu võimatu. Teise vaatuse ajal asendati küünal taskulambiga.

Teatritõlge on olnud pidevas arengus ning võrreldes eelneva näitega on olukord tänaseks oluliselt muutunud. J. Gebron (2000) kirjeldab aega, mil teatritõlget veel üsna vähe pakuti ning mil see oli valdkond, millest väga palju ei teatud, tõlkide jaoks keerulisena. Tavaliselt palgati lavastust tõlkima vaid üks tõlk, olgugi, et tegelasi võis näidendis olla mitukümmend. Prooviperiood hõlmas ühe või kahe etenduse vaatamist, mitte neis ise aktiivselt osalemist ja mõnikord ei antud tõlkidele tutvumiseks isegi mitte käsikirja. Õhtul, mil tõlkega etendus toimus, tuli tõlk kohale üleni musta rietatult ja seisis lava nurgas, näitlejatest väga kaugel ning tõlki valgustati läbi kogu etenduse ühe ereda prožektoriga, mis mõnikord ei kustunud isegi siis, kui kõik ülejäänud lavale suunatud tuled kustusid. Vähemalt Ameerikas on olukord võrreldes eelkirjeldatuga oluliselt muutunud: tõlgid palgatakse varakult; nad varustatakse käsikirja ja proovide ajakavaga; tõlgile proovitakse leida, vastavalt lavastusele, kõige parim asukoht.

Nagu juba mainitud, siis eelnevad näited ning kirjeldused on pärit Ameerikast ning Eestile neid üheselt üle kanda ei saa. Võib arvata, et Eestis on olukord veel üsna arengu alguses, sest enamasti kasutatakse lavalt tõlkimise strateegiat, mil tõlk seisab võimalikult lava äärel või lava ees kogu etenduse vältel.

See, et teatritõlge Eestis on oma arengus nii mõnestki teisest riigist maha jäänud, on mõistetav, sest ka üleüldine viipekeeletõlgi kutse areng on, võrreldes näiteks eelpool kirjeldatud Ameerikaga, toimunud Eestis mõningase hilinemisega. Kui kõrvutada näitena esimese viipekeeletõlke ühendava liidu loomisaastaid, siis Ameerikas toimus see aastal 1964, kuid Eestis jõuti selleni alles 1991. aastal (Cokely 2005; Paabo 2011). Ka kolmekümneaastase tööstaažiga viipekeeletõlk Regina Paabo tõdeb, et viipekeeletõlgi kutse areng on Eestis, võrreldes arenenud riikidega, toimunud ligi kolmekümneaastase ajanihkega (Paabo, 2011). Seega ei saa eeldada, et teatritõlke valdkond oleks Eestis arenenud senisest kiiremini ning oleks praeguseks juba võrdne näiteks eelkirjeldatud olukorraga USAs.

2.2 Teatritõlke võimaldamisest ja pakkumisest maailmas

Näiteid, kus kultuurivaldkonnas tehtavat tõlget, sealhulgas ka teatritõlget, toetatakse ning soositakse, ei ole vaja kaugelt otsida. Nii mõnedki Euroopa riigid on teinud kultuuritõlke valdkonnas olulisi muutusi ning hakanud sellele teemale rohkem tähelepanu pöörama.

Rootsis hakati aastast 2006 pöörama suuremat tähelepanu puuetega inimeste ligipääsetavusele kultuuriüritustele. Rootsi on eraldanud teatud hulga rahalisi vahendeid, et

selle abiga tagada kultuurisündmuste parem kättesaadavus puuetega inimestele. Kui see otsus parlamendis teatavaks tehti, olid seda kuulama tulnud ka kurdid ning esmakordselt olid istungil kohal ka viipekeeletõlgid (Timmermans, 2005).

Taanis muutus aastast 2000 kultuuriürituste tõlge kurtide jaoks tasuvabaks, varasemalt pidid nad selle eest ise maksma (Timmermans, 2005).

Leedus algatati programm *National Programme of Using Sign Language*, mille sisuks oli tagada vajajatele viipekeeletõlketeenus; viia läbi uuring, selgitamaks välja, millises ulatuses vajatakse viipekeeletõlketeenust riiklikes, avalikes ning kohalikes asutustes, ning toetada uurimusi leedu viipekeeletõlkes, eesmärgiga hoida ning arendada viipekeelt ja kurtide kultuuri. See programm realiseeriti kuue aasta jooksul: 1998-2003 ja sellega loodeti muuhulgas saavutada ka olukord, kus kurtidel on võimalik saada osa telesaadetest, konverentsidest, seminaridest ning kultuuriüritustest, et nende kaudu ammutada sama informatsiooni, mis kõigile kuulmispuudeta inimestele vabalt kättesaadavad on (Timmermans, 2005).

Lisaks on ka palju riike, kus teatrietenduste tõlkimist viipekeelde teostatakse regulaarselt ning kus see ka edukalt toimib. Erinevad teenusepakkujad kasutavad erinevaid eelnevalt käsitletud tõlkestrateegiaid. Teaduslikke allikaid antud pakkujate kohta käesoleva töö autorile teadaolevalt ei leidu, kuid tavalist internetiotsingut teostades on võimalik leida mitmeid organisatsioone ning üksikisikust tõlke erinevatest riikidest, kes teatritõlkega tegelevad: TerpTheatre; Stage Hands ja Theatre Development Fund (USA); Theatresign ja SPIT (Inglismaa); The Talking Hands of Mindy Brown (Belgia, Holland, USA); Interpreters Association (Tšehhi).

3. Teatritõlge Eestis

Kuigi Eestis hetkel regulaarselt teatritõlget ei toimu, leidub ka siinses praktikas etendusi, mida on viipekeelde tõlgitud. Käesolev peatükk annab ülevaate olukorrast Eestis, käsitledes nii teoreetiliselt tagatud õigust viipekeeletõlkele teatrites kui reaalsuses pakutava tõlke sagedust, mida kirjeldatakse kahe varasema uuringu näitel.

3.1 Õiguslik alus viipekeele tõlketeenusele Eesti teatrites

Eestis on kurtidele teoreetiliselt tagatud õigus vaadata viipekeele tõlkega varustatud teatrietendusi. Aastal 2007 allkirjastati Eesti Vabariigi nimel ÜRO „Puuetega inimeste õiguste konventsioon“ ning 21. märtsil 2012, see ka ratifitseeriti. Selles õigusaktis on sätestatud järgnev: „Osalisriigid tunnustavad puuetega inimeste õigust osaleda teistega võrdsetel alustel kultuurielus ning rakendavad kõiki asjakohaseid abinõusid, et tagada puuetega inimestele: (...) b) juurdepääsetavates vormingutes telesaadete, filmide, teatrietenduste ja muu kultuuritegevuse kättesaadavus“ (Puuetega inimeste..., 2012).

Teine õiguslik allikas, mis tagab kurtidele ligipääsetavuse teatrietendustele, on „Puuetega inimeste võrdsete võimaluste loomise standardreeglid,“ mille Eesti Vabariigi Valitsus kiitis heaks 1995. aastal. Selle dokumendi 10. reegel sätestab, et „riik peab hoolitsema, et kultuurienduste ja -teenuste toimumispaigad, nagu teatrid, muuseumid, kinod ja raamatukogud, oleksid puuetega inimestele kättesaadavad“ (Puuetega inimestele..., 1995).

Kurdid ei saa osaleda teistega võrdsetel alustel kultuurielus, kui neile ei tagata viipekeele tõlget. Praegune olukord Eestis on järgnev: kurdid saavad teatrietendusi külastada, kuid vaadates lavastust ilma tõlketa, ei ole see teatrietendus neile kättesaadav, sest suur osa informatsiooni jääb nende puude tõttu neile arusaamatuks. Kuigi mõningal määral Eestis ka etendusi viipekeelde tõlgitakse, siis tehakse seda väga väikeses mahus ja ülekaalus on siiski tõlketa teatrilavastused, millest kurt publik seega ilma jääb. Kui kurt inimene on tulnud teatrisse ning ta istub saalis kuulja publiku hulgas, võib jääda mulje, et kurdil on ligipääs lavastusele, kuid kui etendus ei ole varustatud kurtidele täielikult mõistetava ning arusaadava tõlkega, ei ole nad saanud teatrisaalist samaväärset kogemust kui puudeta inimesed.

Tihti mõistetakse ligipääsetavuse all ratastooliteid, invatualette, tasuta pääsmeid puudega inimeste hooldajatele, mille tagamine on kindlasti paljude puudegruppide jaoks oluline ja näiteks kaldteede ning invatualettide loomise kohustus, et tagada puudega inimestele üldkasutatavatele hoonetele ligipääs, on samuti seadusega sätestatud (Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega..., 2002). Ligipääsetavus hõlmab enda all aga ka seda, et puudega inimesele on probleemideta sissepääsu kõrval kultuuriasutusse võimaldatud ka muud abivahendid selleks, et saada osa seal pakutavast üritusest.

Töö autor toob siinkohal näiteks vabalt valitud teatri: Eesti Draamateatri. Teatri põhikiri ja arengukava olid avalikult kättesaadavad ning aitavad siinkohal käsitleda tõlke pakkumist teatris ning teha sellekohaseid järeldusi. Draamateatri põhikirjas on välja toodud teatri

eesmärgid, kus üheks punktiks on, et teater loob võimalusi erinevatele vaatajarühmadele kultuurist osasaamiseks. Eesmärki kavatseb Draamateater täita näiteks väljasõitude ning külalisetendustega Eesti piires (Sihtasutuse Eesti Draamateater Põhikiri, 2005). Väljasõidud erinevatesse Eesti paikadesse teevad lavastused kättesaadavaks inimestele, kes elavad väljaspool Tallinna ning kellel ei ole võimalust pealinna teatrisse sõita. Rohkem meetodeid, kuidas erinevatele vaatajarühmadele kultuuri kättesaadavaks teha, põhikirjas sätestatud ei ole. Samuti pole põhikirjas mainitud ühtegi puuderühma.

Draamateatri arengukava, mis on koostatud aastateks 2011-2015, neljas eesmärk on: „Eesti Draamateater pakub kultuurist osasaamise võimalust erinevatele vaatajarühmadele.“ Selle eesmärgi indikaatoriteks on muuhulgas ka kuulmisraskustega inimestele pakutav võimalus kuulata etendust läbi kõrvaklappide. Viipekeele tõlketeenuse pakkumist Draamateatri arengukavas mainitud ei ole. Ometi on teater oma arengukavas sätestanud, et võimaluse korral teostatakse etendustel sünkroontõlget vene keelde (Sihtasutuse Eesti Draamateater strateegiline..., 2010). Draamateater on valmis pakkuma tõlget võõrkeelde, kuid mitte eesti viipekeelde, mida keeleteaduse §3 lg 2 sätestab iseseisva keelena ning § 5 lg 1 kohaselt ei ole tegu võõrkeelega (Keeleteadus, 2011). Keeruline on öelda, mis on selliste valikute põhjuseks ning järeldusi võib teha mitmeid. Kindlasti on venekeelse sünkroontõlke pakkumisel üheks määravaks teguriks Eestis elavate venelaste ning kurtide suur arvuline erinevus. Kui viipekeelseid kurte elab Eestis umbes 1400-1500, siis elanikke, kes peavad enda emakeeleks venekeelt, on Eestis 2000. aasta rahvaloenduse kohaselt pisut rohkem kui 400 000 (Hollman, 2010; Statistika andmebaas, 2002).

Teiseks oluliseks põhjuseks, miks venekeelsele elanikkonnale pakutakse sünkroontõlget ning kurtidele kõrvaklappide, võib olla see, et kuuljad inimesed ei mõista täielikult kurtuse olemust. See probleem ei esine ilmselt mitte ainult Eestis vaid on globaalne. Ka Lawrence M. Siegel (2008) toob välja, et paljud, kuuljad eeldavad, et kuulmispuudest tulenevat puudujääki saab lahendada enda hääle ning artikuleerimise võimendamisega. Kuuljad ei mõista alati kuulmispuude olemust ning seda, et kuigi mõned kurdid suulist keelt küllalt adekvaatselt mõistavad ning seda ka ise kasutavad, siis enamus kurte kasutab suhtlemiseks visuaalset keelt, mis annab mõtte ja info kurtidele edasi täielikult ning sama efektiivselt kui kõneldud keel kuuljatele.

Kolmandaks põhjuseks võib olla lihtsalt see, et kuna kõrvaklappide süsteem on Draamateatril olemas, siis miks mitte seda kasutada lisaks võõrkeelde tõlkimisele ka näiteks vaegkuuljatele eestikeelse teksti võimendamiseks. Kindlasti ei saa siinkohal väita, et sellest mitte ühelegi kuulmispuudega inimesele kasu ei ole. Vaegkuuljad saavad sellest tõenäoliselt tõesti abi ning võib eeldada, et seda võimalust nende poolt ka kasutatud on. Samuti on see, et

kuulmispuudega inimesed on nimetatud teatri arengukavas välja toodud, kiiduväärt ning näitab, et Eesti kultuuriasutused arenevad suunal, mil hakatakse erinevatele puudegruppidele üha enam tähelepanu pöörama ning proovitakse pakkuda lahendusi, kuidas ka nemad ühiskonnaellu täisväärtuslike kodanikena kaasata.

3.2 Varasemad uuringud teatritõlkest Eestis

Viipekeeletõlketeenuse pakkumisest Eesti teatritest võib pealiskaudselt saada aimu mõningastest uurimustest, mis erinevatel aegadel eesti kurtide ja tõlkide seas läbi on viidud. Järgnevalt annab töö autor ülevaate kahest uurimisest, kus on kajastatud teatritõlget nii kurtide kui tõlkide vaatenurgast.

Aastal 2002 viis Liivi Hollman oma magistr töö „Viipekeeletõlk ja rolliootused“ raames läbi uuringu, milles küsitles Eestis töötavaid viipekeeletõlke ning viipekeeletõlketeenuse kasutajaid erinevate tõlkeolukordade kohta. Teatritõlget tema küsitluses eraldi välja toodud ei ole, kuid see on paigutatud pidulike ürituste tõlke alla. Seega ei anna need tulemused otsest ülevaadet teatritõlkest vaid ka teistest sarnastest olukordadest (muud kultuuriüritused, vastuvõttud, perekondlikud sündmused, pulmad). Tema uurimisest selgus, et küsitletud tõlkidest (28) olid kõik tõlkinud pidulikel üritustel, mille alla kuulub ka teatritõlge. Sageli tegi seda ainult 30,8% kõigist vastanutest. Küsitletud klientidest (40 kurti ja 16 kuuljat) 68,9% ütles, et kasutab tõlki pidulikel üritustel (sh teatrietendused), kuid enamik (41,5%) tegi seda harva (Hollman, 2002). Paikapidavaid järeldusi teatritõlke osas sellest uuringust teha ei saa. Ometi saab väita, et kui vaid 30,8% tõlkidest tõlkis sageli pidulikel üritustel, kuhu kuuluvad väga mitmed erinevat tüüpi olukorrad, siis võime eeldada, et tehtava teatritõlke osakaal oli veel väiksem.

Sarnase uurimuse viis läbi Kati Salo oma diplomitöö raames. Tema 2009. aastal kirjutatud töö teema oli „Viipekeelse tõlke lähtekohti kultuurivaldkonnas teatritõlke näitel“. Selle raames viis ta läbi küsitluse Eestis töötavate viipekeeletõlkide hulgas, töö tulemustes kajastus ka see, mitu korda aasta lõikes tõlkisid küsitletud isikud teatrites. Tema uurimuses osales kokku 15 viipekeeletõlki. Tulemustest selgus, et suurim osa tõlkidest (40%) ei olnud mitte kunagi teatritõlget teinud. Peaaegu sama palju tõlke (35%) teostas teatritõlget 1-2 korda aastas. Ülejäänud ühikud on oluliselt väiksemad: 15% tõlkidest tõlkis aasta jooksul teatris 3-4 korda, 8% 5-6 korda ning vaid 2% tõlkis teatris üle kuue korra aastas (Salo, 2009). Üllatavaks pole nende tulemuste juures mitte see, et suurim osa tõlkidest teatritõlkega üldse mitte või

väga vähesel määral kokku puutub vaid pigem see, et lausa 10% tõlkidest teeb teatritõlget vähemalt 5 või enam korda aastas. Tõenäoliselt ei ole selle vastuse all mõeldud ainult Eesti teatreid. Kuna küsitluses polnud täpsustatud, millist teatritõlget täpselt mõeldakse ja ka tõlkidel endil polnud palutud seda välja tuua, siis vastanud võisid selle vastuse puhul mõelda väga erinevaid teatrivorme: näiteringid; kurtide teatritrupid, keda tõlgitakse viipekeelest suulisesse keelde; välismaa teatritrupid; aktused, kus õpilased midagi etendavad; muud üritused, mille tarbeks on lavastus kokku pandud jne. Kõik see käib samuti teatritõlke alla. Seega võib järeldada, et inimesed, kes vastasid, et teevad teatritõlget väga tihti, mõtlesid eeldatavasti kõiki erinevaid teatritõlke vorme ja mitte ainult Eesti teatrites lavale toodud tükke, mida viipekeelde tõlgitakse. Kahe eelkirjeldatud uurimuse põhjal saab väita, et teatrietendusi tõlgitakse eelkõige harva või üldse mitte ning see kajastub nii 2002. kui ka 2009. aasta uuringutes kõigi osapoolte, nii kurtide ja kuuljate klientide kui tõlkide vastustes.

Töö teoreetilise osa kokkuvõttena võib öelda, et teatritõlge erineb oma olemuselt teistest tõlkevaldkondadest. Samuti erinevad strateegiad, mida teatritõlkes kasutatakse ja igapähe neist on nii omad eelised kui ka puudused. Teatritõlke valdkond on pidevas arengus ja kui algusaegadel olid keerulises olukorras nii tõlgid, kellega tehti koostööd minimaalselt, kui ka kurdid, kellele pakuti tõlget, mida oli ebamugav jälgida ja mis muutis ka lavastusest osasaamise keeruliseks, siis mitmel pool maailmas on olukord eelnevaga võrreldes oluliselt arenenud. Samuti leidub mitmeid riike, kus regulaarset teatritõlget pakutakse ning rakendatakse erinevaid tõlkestrateegiaid, et tagada kurdile klientuurile parimad võimalused etendusest samaväärse elamuse saamiseks kuuljatega. Teoreetiliselt on õigus tõlgitud etendustele ka Eestis elavatel kurtidel, kuid erinevatele materjalidele ning uuringutele toetudes, võib arvata, et reaalsuses tagatakse seda õigust kurtidele minimaalselt ning Eestis tõlgitakse etendusi viipekeelde küllalt väikeses mahus.

4. Uurimistöö metoodika ja valimi kirjeldus

Käesoleva uuringu raames uuriti kahte sihtgruppi: kurte ning teatreid. Mõlemad uuringud viidi läbi erinevaid meetodeid kasutades ning ka uuringus kasutatavad mõõtevahendid olid mõlema grupi puhul erinevad, seega peab töö autor siinkohal oluliseks mõlemat valimit ning nende puhul kasutatud metoodikat eraldi käsitleda.

4.1 Uurimismetoodika: teatrid

Üks antud töö raames uuritud sihtgrupp oli Eesti teatrid. Käesolevat sihtrühma uuriti eesmärgiga selgitada välja, millistel tingimustel ja millises mahus oleksid Eesti teatrid valmis pakkuma viipekeelde tõlgitud teatrietendusi

Antud uurimuses osalemiseks valiti välja viis eesti teatrit. Uuringus osalesid Eesti Draamateater; Tallinna Linnateater; Endla Teater; Ugala Teater ning Teater Vanemuine. Küsimustik edastati eelnimetatud teatrite avalike suhete juhtidele (va Eesti Draamateater, kus edastati küsimustik esmalt kommunikatsioonijuhile ning sealt vastust saamata turundusvaldkonna administraatorile). Valitud teatritele edastati nõusolekukirjad, mis sisaldasid informatsiooni antud töö teema ning uurimuse sisu, mahu ning nõutava ajakulu kohta. Selle kirja põhjal paluti teatritel teha otsus, kas nad soovivad antud uurimuses osaleda või mitte. Nõusolekukirjas paluti muuhulgas kirjasaajatel, kes tunnevad, et nemad ei ole õiged isikud küsimustele vastamiseks, edastada kiri sobivale isikule nende teatris. Enamasti vastasid küsimustikele siiski inimesed, kellele kiri saadeti. Vaid Teater Vanemuises oli küsimustikule vastajaks kirjandusala juht.

Tegemist on sihipärase valimiga, mis andis võimaluse valida uurimuses osalevad teatrid välja isiklikult, vältides juhuslike uurimisaliste sattumist valimisse. Seda lähenemist pidas autor parimaks, kuna see andis võimalused teatrid ise välja valida just neist linnadest, kus elab kõige rohkem kurte. Kurtide elanike arvu kohta tehti järeldus kurtide ühingute liikmete arvu alusel ja lähtuti eeldusest, et Tallinnas elavad kurdid käivad kõige enam Tallinna teatrites, Tartus elavad kurdid Tartu teatrites jne. Seega püüti sihipärasest valimit kasutades luua olukord, mil küsitletakse teatreid, kus teoorias võib eeldada, et ka kurtide külastatavus võib olla kõige suurem, sest neid elab teatrite läheduses kõige enam.

Tallinnast valiti uuringus osalema kaks teatrit, kuna Tallinna ning Harjumaa Kurtide Ühinguusse kuulub kõige enam kurte – aasta 2011 seisuga 362 kurti. Seda on 149 liiget rohkem, kui arvuliselt järgneval Tartumaa Kurtide Ühingul, kuhu kuulub 213 inimest. Seega leidis töö autor, kõiki eelkirjeldatud olusid arvesse võttes, et tulemuste adekvaatsema analüüsi seisukohalt, on mõistlikum valida Tallinnast kaks teatrit, kui kaasata uurimusse mõnda teatrit Võrumaalt, mille Kurtide Ühing on arvulises järgnevuses viies ja kuhu kuulub 30 liiget. (Liikmesühingud, s.a.)

Mõõtevahendiks valiti viiest avatud küsimusest koosnev küsimustik (vt lisa 1), sest teatritelt saadavate tulemuste puhul sooviti läbi viia kvalitatiivne sisuanalüüs, mis keskendus

eelkõige teatritöötaja enda arvamustele, seisukohtadele ning põhjendustele. Selliste tulemuste saamiseks peeti kõige efektiivsemaks avatud küsimusi, mis annavad vastajale võimaluse oma seisukohti avaldada ja neid ka põhjalikult põhjendada.

Uuringuprotseduur sisaldas endas ajalises järgnevuses järgnevat: küsimustiku väljatöötamine; nõusolekukirja koostamine; nõusolekukirja edastamine teatritest valitud isikutele e-posti teel; küsimustike edastamine nendele, kellelt oli nõusolek saadud (samuti e-posti teel); vastuste kogumine; tulemuste esitamine ning tulemuste analüüsimine.

4.2 Uurimismetoodika: kurdid

Käesoleva töö raames läbiviidud uurimuse teiseks sihtrühmaks oli Eestis elavate kurtide kogukond. Kurte küsitleti eesmärgiga selgitada välja, millised on kurtide teatriskäimise harjumused ja kui sagedased viipekeelde tõlgitud teatrietenduste vaatajad oleksid Eestis elavad kurdid.

Vastajate leidmiseks kasutati juhuvalimit. Küsimustikud (vt lisa 2) riputati üles internetikeskkonda (esurveypro.com), kus kõigil vastajatel on võimalus jääda anonüümseks. Küsimustikku levitati eelkõige Eesti Kurtide Liidu (EKL) ning Eesti Kurtide Noorte Organisatsiooni kaudu. Esmalt saadeti küsimustiku link Eesti Kurtide Liidule ning paluti see võimalusel edastada nii kõigi EKL-i liikmetele kui ka lisada vastav kuulutus EKL-i kodulehele. Vastamiseks oli esialgselt aega kaks nädalat. Kuna vastajate arv jäi uurimuse jaoks väheseks, pikendati vastamiseks antud tähtaega veel nädala võrra. Küsimustiku linki levitati ka isiklike kontaktide kaudu. Selleks, et vastajate hulk ei piirduks ainult interneti kasutajatega, levitati küsimustikke ka paber kandjal kurtide ühingutes.

Mõõtevahendiks oli valikvastustega küsimustik. Selline variant andis võimaluse vastata võimalikult lühidalt ning konkreetselt. Kuna uurimuse eesmärgiks oli eelkõige saada statistilisi andmeid, siis oli ankeetküsimustik kõige otstarbekam valik. Küll oli aga küsimustel, millega sooviti teada saada kurtide arvamusi ning hoiakuid (seda samuti võimalikult konkreetselt) ka alati valik „muu“, mille all sai endale sobiva variandi mitteleidmisel tuua välja omapoolne idee või arvamus, mida töö autor ei olnud osanud ette näha.

Uurimisprotseduur sisaldas endas järgnevat: küsimustiku väljatöötamine; internetikeskkonda lisamine; küsimustiku levitamine erinevate kanalite kaudu; vastuste kogumine; tulemuste esitamine ja analüüsimine.

5. Uurimistulemused

Alljärgnevalt antakse ülevaade saadud tulemustest. Neid peetakse samuti oluliseks käsitleda kahes erinevas peatükis, millest ühes esitatakse teatrite ning teises kurtide vastused. Põhirõhk on seejuures tulemustel, põgusalt vaadatakse ka saadud tulemuste võimalikke põhjusi ja selgitatakse nende tagamaid.

5.2 Uurimistulemused: teatrid

Teatritele esitati viis avatud küsimust. Saadud vastused on järgnevalt esitatud üldistatud kujul.

Esimene küsimus puudutas teatrites juba tehtud teatritõlget. Küsiti, kas viimase viie aasta jooksul on asutus pakkunud viipekeelde tõlgitud teatrietendusi. Viiest teatrist neli oli viimase viie aasta jooksul pakkunud lavastusi, mida on tõlgitud viipekeelde. Kaks vastanuist ei osanud nimetada ühegi viipekeelde tõlgitud lavastuse nime. Üks neist kahest teatrist mainib enda vastuses, et kuna tõlget ei ole vajanud terve saal, on kurdid oma teatriskäigu ise organiseerinud, mis omakorda tähendab seda, et teater ei ole olnud tõlke tellimisega seotud. Sarnase järelduse võib teha ka teise teatri kohta, kes konkreetseid lavastusi nimetada ei oska. Seda ei saa küll täie kindlusega väita, et ka teise teatri puhul on kliendid ise olnud vastutavad tõlke tellimise eest, kuid nende vastus, et tõlgitud lavastuste kohta täpset infot pole, võib sellele viidata. Üks teater tõi välja, et tegemist oli välismaise lavastusega, mis nende asutuses gastroleeris ja mille esitamisse oli autorite poolt sisse ehitatud nõue esitada tükki ka viipekeeles. Üks teater nimetas ära nii täiskasvanute lavastuse, mida 2011. aastal kolmel korral viipekeelde tõlgiti, kui mainis ka, et lähitulevikus on plaanis tõlkida viipekeelde üks lastelavastus. Vaid üks teater viiest vastas, et nende asutuses ei ole viimase viie aasta jooksul ühtegi lavastust viipekeelde tõlgitud. Põhjuseks toodi välja „tihedama koostöö puudumine viipekeelset tõlget vajava teatripublikuga ja ka näiteks vaegkuuljaid liitva ühinguga.“ Seega on vastustest näha, et neli teatrit viiest on varasemalt ühel või teisel moel teatritõlkega kokku puutunud (vt tabel 1).

Tabel 1. Teatritõlke pakkumus viimase viie aasta jooksul

Kas Teie teater on viimase viie aasta jooksul pakkunud viipekeelde tõlgitud etendusi?	
Jah, kuid ei oska nimetada.	Kaks teatrit
Jah, kuid polnud meie asutuse lavastus.	Üks teater
Jah, kavatsime pakkuda ka edaspidi.	Üks teater
Ei, puuduvad vajalikud kontaktid.	Üks teater

Teise küsimuse eesmärgiks oli välja selgitada, kas võimaluste loomine selleks, et uuritavates teatrites lavale toodavaid lavastusi saaks vaadata ka kurt publik, on midagi, millele teatrid ise sooviksid suuremat tähelepanu pöörata või mitte. Üleüldine tendents oli, et teatrid näitasid üles positiivset suhtumist viipekeele tõlke pakkumise osas tulevikus. Toodi välja, et kuigi see võib osutuda keerukaks eripäraste saaliruumide tõttu, oleks asutus siiski kurdi publiku teenindamisest huvitatud; samas oodati, et initsiatiivi näitaks siiski eelkõige publik, kes teenust vajab, ning toodi välja ka, et kuigi teatri palgal viipekeele tõlki ei tööta, siis mõne etenduse tarbeks teda tellida ei osutuks teatrile probleemiks. Vaid üks viiest vastanust sõnas, et teater asutusena ei ole huvitatud sellise teenuse pakkumisest ning lisas, et „hetkel olemasolev süsteem (soovijad pöörduvad teatri poole ning tulevad etendust vaatama koos oma tõlgiga), tundub hetkel teatri poolt vaadates päris mõistlik lahendus. Me ei ole saanud tagasisidet, et see oleks halb variant.“ Nagu vastustest selgub, on neli teatrit viiest nõus oma asutuses viipekeele tõlget pakkuma (vt tabel 2). Samuti on vastustest näha, et kuigi kohati leiavad teatrid, et teenuse võimaldamisel võivad esineda mõningad takistused või omatakse antud teema kohta vähest infot, siis sellest hoolimata suhtutakse vähemalt teoreetiliselt tõlgitud etenduste pakkumisse positiivselt. Teater, kus ei avaldata soovi ega valmisolekut teatritõlke pakkumiseks, põhjendab seda eelkõige kogemuse ning teadmiste puudumisega. Küll aga tuleb teatri vastusest välja ka see, et siiani ei ole saadud tagasisidet, et süsteem, mille puhul kurdid ise organiseerivad soovitatavatele etendustele tõlke, oleks halb variant. Kuna teater ei ole tõenäoliselt kursis teatritõlke teenusega ja kurtide vajaduste ning õigustega, ei leita seetõttu, et teater peaks võtma enesele vastutuse lavastuste kättesaadavuse osas kurtide klientide seas vaid seda peetakse eelkõige kliendi enda huviks. Teatri selline suhtumine on seotud, nagu nad ka ise mainivad, negatiivse tagasiside puudumisega ning ka vähese teadmistega antud temast, kuid tundub ka, et soovist mitte võtta endale lisakohustusi ning -

vastutust valdkonnas, mis ei kuulu teatri põhitegevuse hulka. Küll aga jääb autor siinkohal kahtlevale seisukohale selles osas, kas teater on saanud positiivset tagasisidet selle kohta, et ka kurdid osapooled peavad lahendust, mil nad ise peavad tõlke organiseerimise eest vastutama, parimaks. Teatri vastustest jääb pigem mulje, et tagasiside kui selline teatril üldse puudub ja seda tõlgendab teater kui märki, et kurdid on olukorraga rahul ning teatritõkke pakkumise süsteem muutmist ei vaja.

Tabel 2. *Teatrite valmisolek tõlgitud etenduste pakkumiseks nende asutustes*

Kas võimaluste loomine selleks, et Teie teatris lavale toodavaid lavastusi saaks vaadata ka kurt publik, on midagi, millele oleksite nõus (tahaksite) suuremat tähelepanu pöörata? Palun põhjendage oma vastust.	
Jah, oleme teoreetiliselt huvitatud.	Kolm teatrit
Jah, kevadhooajaks on tehtud juba kindlad plaanid tõlkega etenduste osas.	Üks teater
Ei, see ei ole meie põhitegevus ning puuduvad teadmised ja kogemused.	Üks teater

Kolmanda küsimusega sooviti välja selgitada, millised tingimused peaksid olema täidetud, et teatrid nõustuksid oma asutuses viipekeeletõlget pakkuma. Kaks teatrit mainis, et selleks peab vastav sihtgrupp ise näitama üles aktiivset huvi. Üks teater lisas, et nende senine viipekeeletõlke pakkumise kogemus näitab, et kuulmispuuetega inimestel huvi tõepoolest on ning seega soovivad nad ka tulevikus viipekeeletõlget oma teatris pakkuda. Üks teater tõi välja, et kui viipekeeletõlk etendusele lisada, siis peab seda kindlasti teadma juba lavastusprotsessi alguses. Veel lisas sama teater, et viipekeeletõlke pakkumine sõltub ka materjalivalikust ning tõi välja, et „kiire ja intensiivse tekstiga, segiläbi dialoogiga teksti ei ole kindlasti võimalik hästi edastada ei tõlgil ega subtiitrite abil.“ Üks teater mainis tingimusena, et viipekeeletõlgi töötasu võiks tulla kas koostööpartneritelt või fondidest, teater ise seda raha välja käia ei soovi. Taaskord vaid üks teater viiest tõi välja, et nemad „ei ole valmis ise tegelema etenduste tõlkimisega ega selle vajadusega inimeste teatrisse kutsumisega.“ Tingimuseks, et etendusel viipekeeletõlk oleks, on see, et kurt iseseisvalt organiseerib endale tõlgi ning teater on valmis abistama parimate istekohtade leidmisega.

Vastustest on näha, et neli teatrit viiest on nõus teatud tingimustel oma teatris viipekeeletõlget pakkuma (vt tabel 3). Tingimus, mida mainitakse kaks korda, on rahaliste

vahendite olemasolu. On arusaadav, et teatrid ise ei ole huvitatud tegema väga suuri lisakulutusi selleks, et lavastusi viipekeeletõlkega varustada. Selline suhtumine on mõistetav, sest kui teatrid peaksid ise kõik tõlkega seotud kulud katma, siis tõlke sihtgrupi poolt toodav piletitulu ei oleks ilmselt rahaliselt võrdne tehtud kulutustega, rääkimata sellest, et teatrid sellisel juhul lisakasumit teeniksid.

Vastustes kajastus ka see, et ollakse nõus pakkuma teatritõlget, kui on ka piisavalt publikut, kes seda teenust tarbiks. Seega näeme siinkohal, et teatrite valmisolek on seotud kurtide huviga. Selline suhtumine on täiesti arusaadav, sest kui teatrid ei ole teadlikud sellest, kas ja kui suur huvi sihtrühmal tõlke vastu on, siis ei ole nende jaoks ka mõttekas hakata ennatlikult lisaraha, aega ning energiat teenuse elluviimiseks kulutama.

Üks teatritest tõi välja, et nad oleksid nõus etendusi varustama viipekeeletõlkega, kui tõlk on juba algusest peale lavastusprotsessi sisse kirjutatud. Selline vastus ühe Eesti teatri poolt on positiivses mõttes üllatav. Seni uuritud materjalide ja kogemuste põhjal võiks väita, et enamasti suhtuvad teatrid viipekeeletõlki nii, et mõni aeg enne toimuvat etendust tellitakse tõlk, varustatakse ta võimalusel käsikirjaga, paremal juhul ka lavastuse DVD-ga ja sellega ettevalmistustöö teatri poolt piirdub. Seega, näha ühe teatri poolt aktiivset kaasamõtlemist viipekeeletõlgi parima kaasamise osas, on ainult positiivne. Viipekeeletõlgil on kindlasti parem võimalus pakkuda kvaliteetset ning adekvaatset tõlget siis, kui ta on kaasatud lavastusse juba prooviperioodil. Samuti oleks selline lähenemisviis kasulik kogu loomingulisele kollektiivile, kes lavastusega tegeleb.

Tabel 3. *Tingimused, mis peavad teatritõlke pakkumiseks olema täidetud*

Millistel tingimustel oleksite nõus (kas siis esmakordselt või uuesti) pakkuma tõlgitud etendusi oma teatris?	
Sihtgrupi huvi olemasolu.	Kaks teatrit
Rahaline toetus viipekeeletõlgi töötasu osas.	Kaks teatrit
Lavastusprotsessis on viipekeeletõlk juba algusest peale sisse mõeldud.	Üks teater
Ise teenust pakkuma nõus ei ole. Nõus abistama kohapeal teatrikülastajat, kellel on kaasas oma tõlk.	Üks teater

Neljanda küsimuse raames paluti teatritel umbkaudselt nimetada, millises mahus oleksid nad nõus viipekeelde tõlgitud etendusi oma teatris pakkuma. Vaid üks teater tõi välja konkreetse mahu ning arvas, et teostatav oleks teatritõlke pakkumine umbes üks kord kuus. Üks teater sõnas, et mahu osas nemad mingeid piiranguid ei seaks. Kaks teatrit tõi välja, et ei oska hetkel konkreetset mahtu nimetada: üks teater lisas, et pigem on nende jaoks olulisem see, et tõlkega oleks nii täiskasvanute kui ka lastelavastusi ning teine teater tõi välja, et eelkõige oleneks maht rahalistest vahenditest. Üks teatritest sõnas, et neil puudub info, et sellist teenust väga suures mahus vaja oleks, ning kordas veelkord, et nemad teatrina ei ole üldiselt huvitatud antud teenuse pakkumisest.

Vastustest on näha, et neli teatrit viiest väljendasid nõusolekud mingil määral oma asutuses teatritõlget pakkuma (vt tabel 4). Kolm teatrit ei osanud ühtegi konkreetset mahtu nimetada ning see võib tuleneda asjaolust, et selle teenusega ei olda varem väga suurel määral kokku puutunud; ei teata, kui suur on sihtrühma huvi; ei omata infot, kui palju lisakulutusi teatritõlke võimaldamisel tegema peab jne. Seega ei paku kolm teatrit välja ühtegi kindlat mahtu vaid pigem leitakse, et see sõltub erinevatest asjaoludest. Teater, kes toob välja, et tõlkega võiks olla nii täiskasvanute kui ka lastelavastusi, on lähenenud asjale väga põhjendatult. Tuuakse välja, et maht ei ole nii oluline kui see, et lavastused, mida tõlgitaks, oleks eriilmelised. Tuleb tõesti arvestada, et kuigi räägime siinkohal pidevalt kurtidest, kui ühest kindlast sihtgrupist, siis kurtide seas on tegelikult samuti erinevaid huvigruppe: lapsed, noored, täiskasvanud; komöödiast, tragöödiast huvitunud jne. Seega võib tõesti olla hoopis olulisem see, et ka neid grupe eristatakse ning tõlgitaks nii laste- kui täiskasvanute lavastusi nagu antud teater ka välja toob. Samuti võib seda mõtet arendada edasi ning keskenduda mitte niivõrd tõlgitavate lavastuste sagedusele, kuivõrd pöörata tähelepanu sellele, et tõlkega varustada erinevaid lavastusi: draamat; komöödiat; eesti algupärandit; maailmaklassikat jne.

Vaid üks teater on pakkunud välja ka kindla mahu, milleks on kord kuus. Sama teater on ka lisanud, et see oleneb siiski eelkõige nõudlusest. Vastusest võib järeldada, et selles pakkumises väga kindlad ei olda ning samuti ei teata hetkel, kui suur võiks tegelikult nõudlus selle teenuse järgi olla.

Tabel 4. *Teatrite arvamused pakutava tõlketeenuse mahu osas*

Millises mahus (umbkaudselt) oleksite nõus pakkuma viipekeelde tõlgitud etendusi oma teatris?	
Konkreetset mahtu ei oska nimetada.	Kaks teatrit
Umbes kord kuus.	Üks teater
Mahu osas piiranguid ei sea.	Üks teater
Ise ei soovi viipekeeletõlke teenuse pakkumisega mitte üheski mahus tegeleda.	Üks teater

Viienda ning ühtlasi ka viimase küsimusega sooviti välja selgitada, kas teatrid eelistaksid pigem subtiitrite või viipekeeletõlgi kasutamist. Kahel teatril konkreetsed eelistused puudusid. Toodi välja, et peaks mõlemaid variante proovima, enne kui saab vastata, ning et selline valik oleneb kindlasti lavastuse iseloomust. Üks teatritest sõnas, et nende seniste kogemuste põhjal julgevad nad väita, et ei saa piirduda vaid ühe võimalusega ning paremini toimib tõlge siis, kui mõlemad on esitatud paralleelselt. “Seega ainult ühe variandi pakkumine ei ole lahendus.” Üks teater tõi välja, et nemad eelistaksid viipekeeletõlki, sest subtiitriaparaat neil puudub, kuid leiti, et „viipekeelse tõlgi väljavalgustamine lavaruumis on tehniliselt väga lihtsalt teostatav.“ Üks teatritest oli jätnud sellele küsimusele vastamata. Seega on teatrite vastustest näha väga mitmeid erinevaid arvamusi (vt tabel 5). Kuigi antud töö keskendub viipekeeletõlkele teatris ja mitte etenduste subtiitritega varustamisele, siis sellest olenemata on oluline teada, kas teatrid ning kurtid on samal nõul või eriarvamusel sellest, milline lähenemisviis on parim. Töö autor leiab, et antud küsimust oli oluline küsida nii teatritelt kui kurtidelt ning loodab, et teatrid saavad soovi korral antud tööd lugedes aimu selle kohta, kas nende eelistused pakutava tõlkeviisi kohta kattuvad kurtide eelistustega või mitte.

Tabel 5. *Teatrite eelistused viipekeeletõlke või subtiitrite pakkumise osas*

Kas eelistaksite etenduste varustamist pigem subtiitrite või viipekeelse tõlkega? Palun põhjendage oma valikut!	
Ei oska vastata. Peab mõlemad variandid ära proovima. Oleneb lavastusest.	Kaks teatrit
Mõlemaid samaaegselt.	Üks teater
Eelistaksime viipekeeletõlget.	Üks teater
-	Üks teater

5.2 Uurimistulemused: kurdid

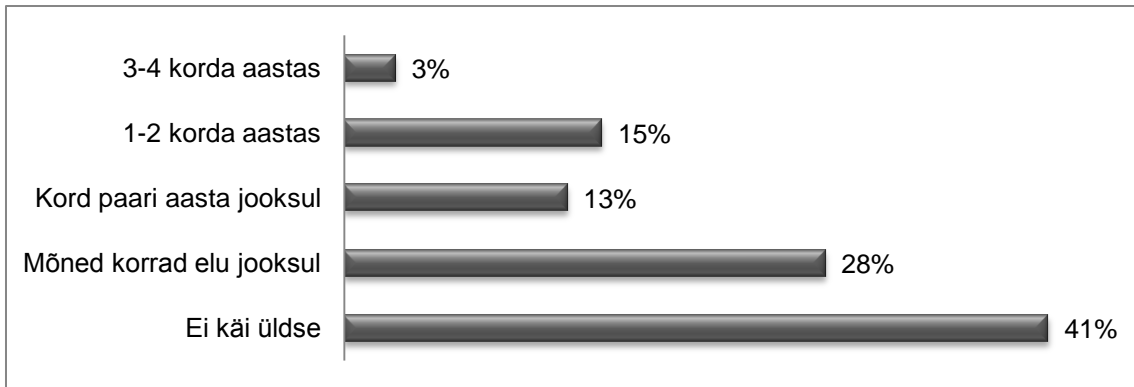
Kurdid vastasid ankeetküsimustikule, mis koosnes 11 küsimusest. Järgnevalt on esitatud tulemused üldistatud kujul.

Küsitluses osales 39 kurti – 23 nais- ning 16 meessoost vastajat. Noorim vastaja oli 18-aastane ning vanim 59-aastane. Vastajate keskmine vanus oli 34,3 aastat. Enim vastajaid (18) oli elukohaks märkinud Tallinna ning 13 vastajat Tartu. Ülejäänud elukohad olid esindatud vaid korra või paar, nendeks olid Pärnu, Võru, Sillamäe, Rakvere ning Ida-Virumaa.

Siinkohal vajab mainimist, et kuna Eestis elab kuni 1500 viipekeelselt kurti ja antud uurimuses osales neist 39, mis on vaid 2,6% kõigist kurtidest, siis ei kajasta saadud tulemused kindlasti kogu kurtide kogukonna arvamusi ja hoiakuid. Samuti ei saa nii väikese osalusprotsendi puhul vastuseid üle kanda kõigile teistele kurtidele ega teha neist paikapidavaid järeldusi üldise olukorra kohta. Seega peegeldavad saadud vastused vaid väikese osa kurtide arvamusi, eelistusi ning üldist suhtumist teatrisse.

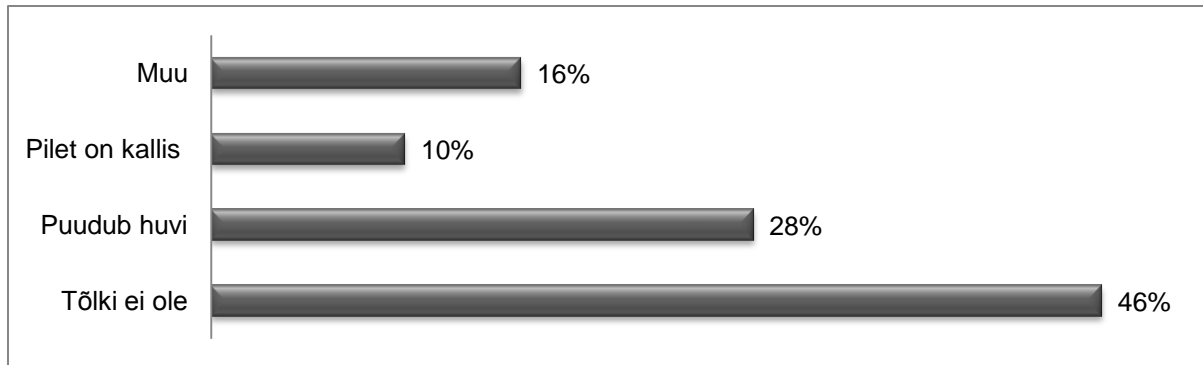
Esimese küsimusega uuriti vastajatelt, kui tihti nad teatris käivad (vt joonis 1). Vastustest selgus, et suurim osa vastajatest (41%) ei käi üldse teatris. Elu jooksul on mõned korrad käinud teatris 28% vastanutest. Kord paari aasta jooksul käib teatris 13% ning 1-2 korda aastas 15% vastajatest. Aastas 3-4 korda külastab teatrit 3% vastanutest ning igakuiseid teatrikülastajaid vastajate hulgas ei olnud.

Joonis 1. Kurtide teatrikülastatavus

Teise küsimusega sooviti saada teada erinevaid põhjuseid, miks kurdid ei käi teatris tihedamalt kui esimeses vastuses näidatud. Seda peeti vajalikuks küsida, sest töö teoreetilises osas käsitletud varasematest uurimustest, mis kajastasid Eestis tehtavat teatritõlget ning kurtide tõlke kasutamise sagedust erinevates tõlkeolukordades, võib järeldada, et teatrikülastatavus Eesti kurtide hulgas ei ole kuigi kõrge. Samas, kui kurt vastab, et ta käib teatris kord või paar aastas, mida iseenesest ei ole sugugi vähe, võib ta ju siiski mõelda selle üle, milline on olulisim põhjus, miks ta ei vaata teatrilavastusi veelgi tihedamini. Vastusest selgus (vt joonis 2), et teatris ei käi tihedamini 46% vastanutest seetõttu, et puudub tõlge viipekeelde; 10% seepärast, et pilet on kallis; 28%-l vastanutest puudub teatri vastu huvi ning 16% tõi välja omapoolse põhjuse, mida vastusevariandina antud ei olnud. Põhjuseid, mida välja toodi, oli erinevaid, siinkohal mõned näited: „Kurtide maailm on kuuljatest erinev“, „Seltskonnaga läheks, aga muidu ei taha üksi minna“, „Kuna tööpäevad on pikad ja nädalavahetusel tahaks rohkem puhata“, „Ajanappus“. Nagu vastustest näha, on ülekaalukaks vähese teatri külastamise põhjuseks tõlke puudumine. See vastus ei ole üllatav, sest see, kui kurt külastab tõlketa eestikeelset teatrit, on võrreldav olukorraga, mil eestlane külastaks keelt oskamata tõlketa jaapani teatrit. Fakt, et üsna suur osa kurte vastas, et neil puudub teatri vastu huvi, võib tuleneda asjaolust, et eestikeelne teater ei ole osa kurtide kultuurist. Kuna enamikul lavastustest viipekeeletõlge puudub, siis ei ole kurtidel olnud elu jooksul võimalust tihedalt teatris käia ja sellest tulenevalt ei ole olnud ka pinnast suurema huvi tekkimiseks.

Joonis 2. Põhjused, miks ei külastata teatrit tihemini

Kolmanda küsimusega uuriti vastajatelt, millal nad viimati teatris käisid. Suurim osa vastajatest (44%) käis viimati teatris rohkem kui viis aastat tagasi. Viimase kolme kuu ja viimase poole aasta jooksul käis teatris võrdelt 15% vastanuist. Viimase aasta jooksul käis teatris 5% ja mõni aasta tagasi 8% vastajaist. Vastanutest 13% sõnas, et pole teatris kunagi käinud.

Kui võrrelda antud vastuseid esimese küsimuse tulemustega näeme, et kui eelnevalt vastas lausa 41%, et ei käi üldse teatris, siis siinkohal sõnab vaid 13% vastanuist, et pole iialgi teatris käinud. Põhjus, miks need arvud üksteisest suurel määral erinevad, võib olla see, et esimesele küsimusele vastasid ka need kurdid, kes on käinud teatris korra või paar elu jooksul ja kelle teatriskäigid jäävad küllalt kauge aja taha, kuid kes praegu enam teatris ei käi. Seda toetab fakt, et neist 41% vastajaist, kes sõnasid, et ei käi üldse teatris, vastas 56%, et käisid viimati teatris rohkem kui viis aastat tagasi. Võib järeldada, et kuigi suur osa vastajatest teatris ei käi, on see kogemus siiski enamikul olemas.

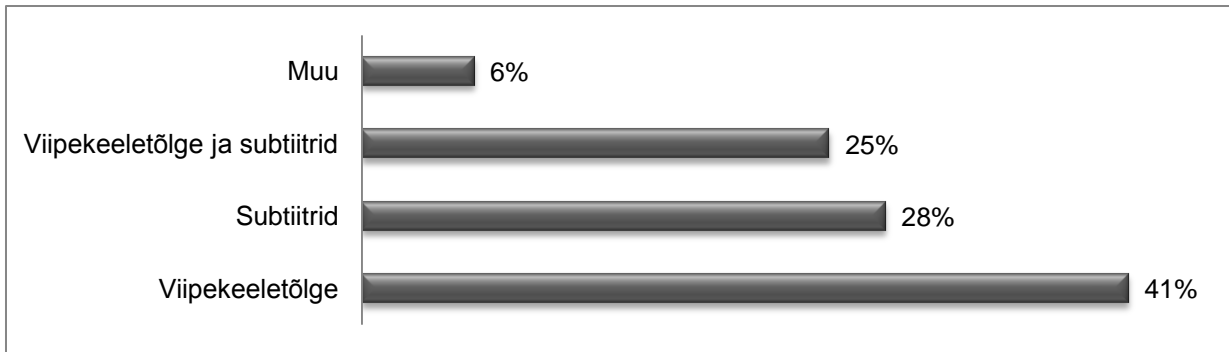
Neljanda küsimusega sooviti teada saada, millises teatris käis vastaja viimati. Sellele küsimusele vastas 34 inimest ning vastamata jätsid need viis, kes teatris kunagi käinud ei ole. Üheksa inimest (26%) oli viimati külastanud Vanemuise teatrit. Kaheksa vastanut (24%) oli viimati käinud Estonia teatris, kuus inimest (17%) Eesti Draamateatris, kolm inimest (9%) Endla teatris, võrdselt kaks vastanut (6%) külastas viimati Nukuteatrit ja Ugalat. Kolm vastajat märkis, et ei mäleta, millises teatris viimati käis. Üks inimene, kes oli eelnevalt vastanud, et on teatris käinud ning viimane teatrikülastus jääb viie aasta taha, märkis vastuseks „-“. Seega võib eeldada, et ka tema ei mäleta, millist teatrit ta viimati külastas.

Viienda küsimusega uuriti vastajatelt, millist lavastust nad viimati vaatasid. Üheksa vastajat (26%) oli viimati vaadanud etendust „Imetegija“. Vastanutest 12 (35%) märkis, et ei

mäleta, milline oli viimane lavastus, mida vaatamas käidi. Kolm vastajat (9%) märkis, et käis viimati vaatamas balletti, mille nime ei mäletatud. Kaks vastajat (6%) mainis lavastust „Romeo ja Julia“ ning ülejäänud etendusi mainiti korra, nende hulka kuulusid muuhulgas ka näiteks ooper „La Traviata“ ning lastelavastus „Pipi Pikksukk“.

Põhjus, miks antud uurimuses osalejate hulgast küllalt suur hulk inimesi oli käinud vaatamas lavastust „Imetegija“, on suure tõenäosusega see, et antud lavastuse mõningad etendused olid varustatud ka viipekeeletõlke, subtiitrite ning helivõimendusega vaegkuuljatele. Samuti oli lavastuse teema (pimekurdi Helen Kellersi lapseõlv) kurtidele tuttav ning suuremat huvi pakkuv.

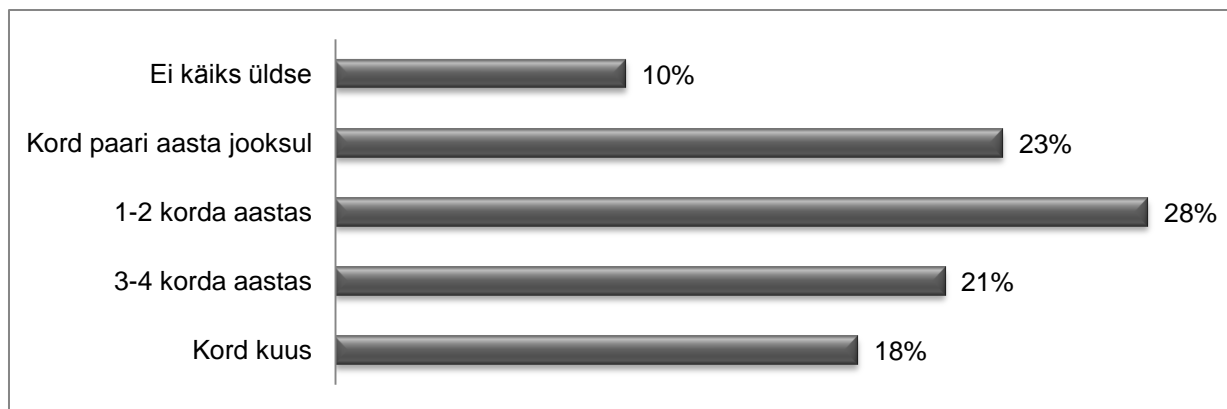
Kuuenda küsimusega selgitati välja, millist tõlkeviisi kurdid teatris käies eelistaksid. Suurim osa, 41% vastajatest, sooviks etendusi vaadata viipekeeletõlkega; 28% vastanutest eelistaks subtiitrid. Vastajaist 25% sõnas, et eelistaksid olukorda, mil etendusel on korraga nii viipekeeletõlge kui ka subtiitrid. Teisi vastuseid esines ühekordselt, nende hulka kuulusid järgnevad eelistused: „Laps aitab tõlkida (mitte viipekeelt) vaid loen suu pealt“, „Tekst, käsikiri, muu materjal“, „Ei tellinud“. Viimasest vastusest võib järeldada, et vastanu on tahtnud öelda, et tema teatrisse minnes tõlki ei telliks. Vastustest on näha (vt joonis 3), et enim eelistatakse oma emakeelset ehk viipekeeletõlget. Samuti soovitakse küllalt mitmel korral, et lavastusel oleksid paralleelselt nii viipekeeletõlge kui subtiitrid. Seda eelistakse tõenäoliselt seetõttu, et üks toetab teist ja see muudab arusaamise veelgi mugavamaks. Samuti on see võimalus hea põhjusel, et kui ühega kahest midagi juhtub, näiteks subtiitrite puhul tekivad ootamatud tehnilised probleemid või tõlgil kaob järg käest, siis ei jää publik tõlketa, vaid saab probleemide lahenemiseni toetuda teisele võimalusele. Ainult subtiitrid eelistavad tõenäoliselt kas vaegkuuljad või tugevama eesti keele oskusega kurdid, sest enamasti valmistab viipekeelt oma emakeeleks pidavatele kurtidele eesti keele lugemine raskusi.

Joonis 3. Eelistatum tõlkeviis teatris

Seitsmenda küsimuse raames sooviti saada infot vastajate eelistustest tõlkeviisi kohta. Varianti, et üks viipekeeletõlk seisab lava küljel või lava ees, eelistas 39% vastanuist. Vastajatest 26% soovis, et tõlk istuks kurdi kõrval saalis, 21% vastajatest eelistas varianti, et kaks või enam viipekeeletõlki seisavad lava külgedel või lava ees. Kaks vastajat (5%) soovis, et tõlke oleks etendusel mitu, nad liiguksid koos näitlejatega laval ning tõlgiks sealt. Neli vastajat (10%) vastas variandiga „Muu“, mis sisaldas järgnevaid vastuseid: „Loen suu pealt“, „Ei oska vastata, sest pole sarnast kogemust“, „Subtiitrid on parem, siis näevad ka kõik lugeda“, „1. ja 2“. Viimane vastus viitab variantidele 1 ja 2, mis olid (1) üks viipekeeletõlk seisab lava küljel või ees (2) kaks või enam viipekeeletõlki seisavad lava külgedel või ees. Seega võib sellest vastusest eeldada, et vastanul on ükskõik, kas tõlke on üks või mitu, kui nad tõlgivad lavalt või lava eest.

Kaheksanda küsimusega sooviti teada saada, kui tihedad teatrikülastajad oleksid kurdid siis, kui kõigil etendustel, mida nad sooviksid vaadata, oleks tõlge. Suurim osa vastajatest (28%) käiksid teatris 1-2 korda aastas, 23% vastanud kurtidest käiksid teatris kord paari aasta jooksul, 21% vastanutest külastaks tõlke olemasolul etendusi 3-4 korda aastas. Vastanutest 18% käiks teatris kord kuus ning 10% ei külastaks ka tõlke olemasolul teatrit üldse. Tihedamini kui kord kuus ükski vastanutest teatris ei käiks. Vastustest on näha (vt joonis 4), et suur osa kurte oleksid tõlke olemasolul küllalt tihedad teatrikülastajad, kelle teatriskäimised varieeruksid korrast paari aasta jooksul korrani kuus. Tulemused annavad märku sellest, et suurimaks mõjutajaks, miks praegu sama tihedalt teatris ei käida, on siiski tõlgi puudumine ja sellest tulenevalt etenduste halb kättesaadavus kurdile publikule.

Joonis 4. Teatrikülastatavuse tihedus, kui kõigil soovitud etendustel oleks tõlge

Selle küsimuse jätkuks oli küsimus nr 9, kus paluti neil vastajatel, kes eelnevalt olid valinud variandi, et ka tõlke olemasolul ei käiks nad üldse teatris, lühidalt põhjendada, miks see nii on. Märkimist väärib fakt, et kuigi vaid 4 kurti oli vastanud, et nad ei käiks üldse teatris, siis jätkuküsimusele vastas 9 inimest. Neist neljast, kes teatris üldse ei käiks, vastas sellele küsimusele vaid kolm, seega kuus inimest, kes tegelikult ei olnud selle küsimuse sihtrühmaks, tõid välja ma arvamuse. Neljast vastajast, kes ka tõlke olemasolul teatris üldse ei käiks, kaks vastas, et põhjuseks on huvi puudumine ning üks vastanu kirjutas, et põhjust on raske seletada. Töö autor leiab, et teisi vastuseid siinkohal välja tuua ei ole oluline, sest need ei toetanud antud küsimuse eesmärki. Samuti, kui inimene on vastanud, et tõlke olemasolul käiks ta kord kuus teatris ning on siis põhjendanud, miks ta teatris üldse ei käiks, siis võib eeldada, et vastaja ei ole küsimusest täielikult aru saanud ning taolised vastused ei ole adekvaatsed.

6. Arutelu

Käesolevas töös püstitatud hüpotees oli: kurdid sooviksid kasutada viipekeelset teatritõlget tihedamini, kui teatrid seda nõus pakkuma on. Antud hüpotees ei leidnud kinnitust. Hüpoteesi kontrollimisel on lähtunud teatrite arvust, kus ollakse valmis tõlgitud etendusi pakkuma, milleks on neli teatrit viiest. Küll aga kajastub tulemustes tõik, et mõni teater ei soovi kasutada tõlkeks oma rahalisi vahendeid. Kahjuks ei selgunud vastustest see, kas erinevate rahaliste toetuste otsimisega nõustuksid tegelema teatrid ise või arvatakse, et see on kellegi teise kohustus. Viimasel juhul ei saaks rääkida valmisolekust tõlketeenuse pakkumiseks vaid lihtsalt oma etendusele tõlke lubamisest. Vastus sellele küsimusele, kelle

vastutuseks peavad teatrid rahaliste toetajate otsimist ja leidmist, jäi kahjuks saamata ja seetõttu ei saa siinkohal selle kohta ka järeldusi teha. Seega lähtub autor püstitatud hüpoteesi kontrollimisel teatrite üldisest nõusolekust pakkuda teatritõlget, olenemata millistel tingimustel või mis mahus seda nõus tegema ollakse. Samuti selgus tulemustest, et 67% kurtidest sooviks tõlke olemasolul külastada teatrit kord aastas või sagedamini, mida töö autor käsitleb siinkohal küllalt sagedase teatrikülastatavusena. Seda seetõttu, et kui võrrelda omavahel kurtide praegust teatrikülastatavust, mil teatrid viipekeeletõlget enamasti ei paku, ning kujuteldavat olukorda, mil soovitud lavastustel on tõlge, erineb teatrikülastatavuse hulk olulisel määral. Hetkel käib suurim osa uuritud kurtidest (82%) teatris kas kord paari aasta jooksul, veelgi harvemini või ei käi üldse. Seetõttu leiab töö autor, et nende tulemuste kontekstis võib ka ühte kuni kahte korda aastas pidada sagedaseks teatrikülastatavuseks. Siinkohal võib väita, et on olemas nii pakkumus kui nõudlus, sest ülekaalukad neli teatrit viiest ja 67% kurtidest näitavad üles omapoolset huvi teatritõlke vastu. Seega ei saa antud töö raames korraldatud uurimuse põhjal väita, et pakkumus oleks väiksem kui nõudlus ja seetõttu ei leia töö alguses püstitatud hüpotees kinnitust.

Käesoleva uurimuse eesmärgiks oli selgitada välja regulaarse viipekeelse teatritõlke võimalikkus ja vajalikkus Eestis. Tulemustest selgus, et teatritõlke pakkumine Eesti teatrites on nii võimalik kui vajalik.

Teatritõlke pakkumise võimalikkus kajastub teatrite vastustes. Neli teatrit viiest näitas üles positiivset meelestatust teatritõlke pakkumise osas ja kuigi hetkel oli tegu vaid teoreetilise küsitlusega, siis vastuste põhjal võib eeldada, et teatrid võimaldaksid ka praktikas oma asutuses viipekeeletõlget. Küsitlustest selgus, et enamasti näevad teatrid antud teenuse vajalikkust ning mõistavad, miks on tõlgitud etendused kurtidele olulised. Ka see loob juba pinnase teatritõlke regulaarseks muutumiseks. Toetudes Siegelile (Siegel, 2008) tõi töö autor teoreetilises osas välja, et tihti ei mõisteta täielikult kuulmispuude olemust ja arvatakse, et seda on võimalik kompenseerida muude vahenditega ning tõlge ei ole vajalik. Seega, kui teatrid oleksid olnud samal seisukohal ja ei aduks, miks teatritõlget vaja on, siis oleks ka sedavõrd raskem antud teatritega koostööd teha. Vaid ühe teatri vastustest võis järeldada, et ei olda kursis sellega, et selline teenus märkimisväärses mahus vajalik oleks: ei mõisteta täielikult, mida tähendab lavastuse viipekeelde tõlkimine ning alahinnatakse tõlkide ja teatri vahelise koostöö vajalikkust. Seda, et koostöö osapoolte vahel on määrava tähtsusega, on kajastatud ka antud töö teoreetilises osas ning selle olulisust ei tohiks ühegi osalise poolt tõlketeenuse elluviimisel alahinnata. See, et ühe teatri vastustest kajastuvad vähesed

teadmised antud valdkonnast ja koostöö vajalikkuse alahindamine, tuleneb tõenäoliselt sellest, et antud teatris on küll lavastusi varasemalt viipekeelde tõlgitud, kuid teater ise ei ole tõlke tellimise eest vastutanud. Vastavate kogemuste puudumine ja teatri seisukoht, et antud teenuse organiseerimine teatri poolt ei ole vajalik, sest puudub negatiivne tagasiside hetkeolukorra kohta, kus kurt ise vastutab tõlke tellimise ning kättesaadavuse eest, põhjendab ka teatri eelpool kirjeldatud suhtumist teatritõlkesse.

Käesoleva töö üheks alaeesmärgiks oli saada täpsemalt teada, millised tingimused peaksid teatrite arvamuste kohaselt olema täidetud, et tõlketeenust pakkuda. Kahel korral mainiti nii huvi olemasolu kui rahalist toetust lisakulude tasumiseks. Need vastused olid ootuspärased. Töö teoreetilisest osast lähtuvalt võis arvata, et vastustes kajastub ka see, et ollakse nõus tõlketeenust pakkuma, kui etendusel on mitte rohkem üks tõlk, kes sekkub võimalikult vähe etenduse käiku ning jääb üsna märkamatus, ja kui tõlge nõuab minimaalset teatripoolset osalust ettevalmistuses. Kui teoreetilises osas toodi välja, et teatritõlke algusaegadel oli valitsev olukord, kus enamasti eelnev koostöö tõlgiga puudus ja selle vajalikkust ei mõistatud, igal etendusel oli vaid üks tõlk hoolimata lavastuse keerukusest või tegelaste arvust ja kasutati igakord meetodit, mil tõlk „segaks“ etendust kõige vähem ning jääks tavapublikule märkamatuks. Seda olukorda võrdles töö autor praeguse olukorraga Eestis ja leidis, et see sarnaneb eelkirjeldatule. Eelpool prognoositud suhtumisi üldjoontes teatri vastustes aga ei kajastunud. Üllatusena toob üks teater välja, et sooviks viipekeeletõlgi juba lavastusprotsessi algusest sisse planeerida. Küll aga jääb autor siinkohal siiski pisut skeptiliseks ja eeldab, et olulisim põhjus, miks ei toodud välja erinevaid tingimusi, mis puudutavad viipekeeletõlgi/tõlkide kaasatust, koostööd ja erinevate tõlkestrateegiate valikut, on see, et eesti teatrid ei pruugigi selle võimaluse peale tulla, et lavastust võiks tõlkida rohkem kui üks tõlk. Teatrid ei ole kursis sellega, et on olemas ka teisi tõlkestrateegiaid, mil tõlk on oluliselt rohkem etendusse integreeritud kui lava küljel, ees või trepil seistes. Samuti ei pruugi teatrid, kellel varasem kogemus puudub või on napp, teada, mil määral tegelikult peaks tõlgi/tõlkidega koostööd tegema. Teatrite teadmatus viitab ilmselt ka sellele, kuidas neile tõlketeenust seni pakutud on. Kui tellitud tõlgid, kes teoreetiliselt peaksid antud valdkonda oluliselt rohkem valdama kui teatrid, ei paku välja erinevaid ning vastavale lavastusele ja klientuurile sobivaimaid lahendusi, ei saagi hetkeolukord muutuda ja teatrite endi teadlikkus ei tõuse. Tõlgid, keda teater tellib, peaksid võtma endale vastutuse tutvustada ja selgitada teatrite erinevaid tõlkestrateegiaid, leidma koostöös teatriga just vastavale lavastusele sobivaid lahendusi, tagama endale parimad töötingimused, selgitama kuulmispuudest

tulenevaid eripärasid, tooma välja erinevate tõlkestrateegiatega plusse ja miinuseid kurdi klientuuri jaoks – seda kõike, et arutelu käigus jõuda parima lahenduseni. Kui teater tellib tõlgi ning pakub välja ainsa tõlkestrateegia, millest teadlik ollakse (enamasti lava serval tõlkimine), on tõlgi ülesanne juhtida tähelepanu erinevatele kitsaskohtadele, mis vastava strateegiaga kaasnedavad võivad ja pakkuda välja paremaid lahendusi.

Käesoleva töö raames sooviti samuti välja selgitada, millises mahu oleksid teatrid nõus oma asutustes viipekeeletõlget pakkuma. Selles osas konkreetseid vastuseid ei saadud. Töö autor lootis saada sellele küsimusele täpsemaid vastuseid, kuid hiljem mõistis, et teatritel on väga keeruline nimetata konkreetset mahtu, kui ei olda kursis, kui suur on vajadus; kui suured on lisakulud, kuidas toimib tõlketeenuse süsteem – üldiselt, kui teema on vastajate jaoks küllalt tundmatu. Seega on teatrite umbmäärased vastused mahu osas mõistetavad. Küll aga ei saa seetõttu viia kokku kurtide ning teatrite vastuseid tõlkega etenduste sageduse kohta. Teisalt ei ole antud uuringu maht nii või teisiti piisav, et teha selles osas olulisi järeldusi. Töö autor toob näitena ühe teatri, kes ainsana oli toonud välja konkreetse mahu. Üks teatritest arvas, et nad oleksid nõus pakkuma tõlget kord kuus ning kurtidest 18% leiab, et sooviksid samuti käia teatris kuus korra. Antud töös hõlmab 18% aga vaid seitset kurti, seega ei ole antud informatsioon usaldusväärne, et selle põhjal suuremamahulisi järeldusi teha, milline on reaalne nõudlus tõlgitud etenduste sageduse osas.

Üldiselt on aga näha teatrite poolt positiivseid hoiakuid: valmisolekut kaasamõtlemiseks, soovi erivajadustega inimestele teatrit lähemale tuua. Kuigi teatrite vastustes on ka näha, et antud teema on neile võõras, ei teata kui suur on nõudlus, ei osata prognoosida, kui suured on lisakulutused, kuivõrd lihtne või keeruline on viipekeeletõlgi/tõlkide kaasamine. See kõik on arusaadav, sest kui puudub kogemus, puuduvad ka teadmised. See oli nähtav ka tulemustes: teatril, kellel oli kõige enam kogemust etenduste tõlkimisega, oli ka kõige rohkem teadmisi protsessi toimimisest ja vastupidi.

Teatritõlke vajalikkus kajastub kurtide vastustes. Töö üheks alaeesmärgiks oli uurida, kui sagedased tõlgitud etenduste vaatajad kurdid oleksid. Kurtide vastustest on näha, et 41% ei käi hetkel üldse teatris ja 28% on teatris käinud vaid mõned korrad oma elu jooksul ning 13% käib teatris kord paari aasta jooksul. Sellest nähtub, et hetkel on teatriskäimine kurtide hulgas küllalt ebapopulaarne. Vähesese teatrikülastatavuse põhjusena tõi suurim osa kurte (46%) välja, et lavastustel puudub tõlge. Küsimusele, millist tõlget teatris käies eelistatakse, vastas suurim osa kurte (41%), et sooviksid just viipekeeletõlget. Nagu juba enne mainitud, siis tõlke olemasolul käiks 67% kurtidest teatris alates korrast-paarist aastas kuni korrani

kuus, kuid hetkel on sama sagedasi teatrikülastajaid vastanute hulgas vaid 18%, kusjuures igakuiselt ei käi teatris mitte ükski vastajaist. Tulemustest näha, et tõlke olemasolul oleksid kurdid sagedasemad teatriskäijad kui hetkel ning on seega olemas reaalne vajadus viipekeeletõlke järele. Samuti kajastub teatritõlke vajadus vastustes, kus kurdid nimetasid viimati nähtud lavastusi. Suurim osa vastanuist (9), kellel oli meeles, millist lavastust viimati vaadati, nimetas selleks „Imetegijat“ ning võib eeldada, et selle lavastuse puhul käidi vaatamas just neid etendusi, millel oli ka viipekeeletõlge. Seega võib järeldada, et kui sellel lavastusel poleks olnud viipekeeletõlget, poleks see ka ülekaalukaks vastuseks saanud, mis omakorda toetab samuti väidet, et teatritõlke järele on vajadus olemas.

Uuringu raames küsiti ka erinevate tõlkevõimaluste ning -strateegiade kohta. Seda eesmärgiga viia kokku teatrite arvamused ning kurtide eelistused tõlkeviisi osas.

Nii kurtide kui teatrite küsimustik sisaldas küsimust eelistatavama tõlkeviisi kohta: kas eelistatakse pigem viipekeeletõlget või subtiitreid. Töö autor prognoosis, et teatrid vastavad ülekaalukalt, et eelistavad subtiitreid ning kurdid viipekeeletõlget. Põhjus, miks autor seda eeldas, põhineb uuritud teoorial. Enamasti ei ole kuuljad teadlikud sellest, et väga paljudel kurtidel on raskusi eesti keele lugemisega. Eeldatakse, et kui kurt on eestlane, siis suudab ta eesti keelt heal tasemel lugeda ja mõista. Sellest tulenevalt võis arvata, et teatrid eelistavad subtiitreid, subtiitrid on tuttavamad ning tunduvad lihtsam valik kui viipekeeletõlk/tõlgid. Kuna enamasti on tõesti kurtide eesti keele lugemis- ning mõistmisoskus kasin, prognoosiski autor, et kurdid eelistavad viipekeeletõlget. Taaskord ei leidnud autori hüpotees tõestust. Kurtidest suurim osa (41%) eelistas tõesti viipekeeletõlget ja 25% vastanuist leidis, et parim oleks, kui etendusel oleks nii subtiitrid kui viipekeeletõlge. Kuigi töö autor arvas, et viipekeeletõlget eelistab üle 50% vastajatest, siis olid kurtide eelistused siiski üsna ootuspärased. Teatrite vastused aga erinesid prognoositust. Mitte ükski teater ei toonud välja, et nad eelistaksid subtiitreid.. Taas on vastustest näha, et teatrid on valmis viipekeeletõlkidega koostööd tegema ning nii mõnigi teater toob välja, et ei näe viipekeeletõlgi „välja valgustamises“ või isegi „sisse lavastamises“ probleemi.

Tõlkestrateegiade kohta küsiti vaid kurtidelt. Seda eesmärgiga saada teada klientide eelistused, mida saaksid tulevikus arvesse võtta nii tõlget tellivad teatrid kui viipekeeletõlgid. Autor prognoosis, et kurdid eelistavad ülekaalukalt varitõlke meetodit ning kõige vähem võimalust, mil tõlk istub kurdi kõrval saalis. Seda toetudes uuritud teooriale, millest selgus, et varitõlke meetod on publikule kõige nauditavam ning seda peetakse kõige efektiivsemaks. Kurdi jaoks on tema kõrval istuv tõlk aga tõenäoliselt kõige ebamugavam variant: nii on

kurdil kõige keerulisem etendust ning tõlki samaaegselt jälgida, sest mõlemad asuvad erinevates suundades ning kurt peab pidevalt pead keerama ning tegema valikuid, kas vaadata tõlget või etendust. Tulemused tulid peaaegu vastupidised prognoositule. Ülekaalukalt (39%) sooviti, et üks viipekeeletõlk seisaks laval. Võimalus, et tõlk istub kurdi kõrval saalis, oli teisel kohal ning seda eelistas lausa 26% vastanuist. Varitõlke meetodit, mida autor prognoosis populaarseimaks, pidas parimaks vaid 5% vastajatest. Põhjus, miks just ühte viipekeeletõlki, kes seisab lava küljel või ees, kõige enam eelistati, võib olla selles, et see variant on kõige levinum ja suure tõenäosusega ka üks vähestest variantidest, mida kurdid Eesti tingimustes näinud on. Miks sooviti suurel hulgal, et tõlk istuks kurdi kõrval publikus, ei ole autorile täielikult mõistetav. Põhjus võib tuleneda sellest, et 70% vastajatest, kes soovisid, et tõlk istuks nende kõrval saalis, käivad teatris harva ning viimati külastasid teatrit rohkem kui viis aastat tagasi. Seega ei ole seda võimalust eelistanud kurdid tihedad teatriskäijad. Samuti ei ole teada, kui mitmed neist on näinud tõlkega etendusi. Mainimist väärrib veel asjaolu, et kui ligi kümme ja rohkem aastat tagasi võis tõesti ette tulla olukordi, mil tellitud tõlk nõustus tõlkima kurdi kõrval saalis, siis tänapäeval, mil tõlkevaldkonnas ja tõlkide koolitamises on toimunud olulised muutused, ei tohiks eelnimetatud olukordi enam juhtuda. Võib järeldada, et kurt, kes peab parimaks varianti, et tõlk tõlgib tema kõrval saalis, ei ole kuigi sage teatrikülastaja ega pruugigi antud valdkonnast huvituda või ei ole lihtsalt näinud ühtegi tõlkega etendust ja seetõttu ei oska nimetatud olukorda ka endale ette kujutada. Teine põhjus võib olla see, et kurdid ei soovi tõmmata enesele liigset tähelepanu ja arvavad, et kui tõlk nende kõrval väikselt viiplit, segab see kõige vähem ülejäänud publikut ning teisi osapooli. Kuna tõlkimist publiku hulgast antud töö teoreetilises osas ei käsitletud, ei saa ka kahjuks uuritud materjalidele toetudes leida põhjendusi, miks kurdid võivad eelistada enda kõrval viiplitvat tõlki. Kui aga teoorias käsitleti tõlkimist lavalt ja leiti, et see ei ole parim lahendus, sest kurdil on üheaegselt nii etenduse kui tõlgi vaatamine raskendatud, siis sellest võib järeldada, et kui tõlk istub kurdi kõrval saalis, on lavastuse ning tõlgi vaatamine samaaegselt veelgi keerulisem. Põhjus, miks vaid 5% vastajaist eelistas varitõlke meetodit, võib olla põhjendatav sellega, et selline strateegia on võõras kõigile osapooltele, sealhulgas ka kurtidele endile. Kuna varitõlget oskab eelistada nii vähe inimesi, siis võib arvata, et Eestis seda strateegiat kasutatud ei olegi ja nõnda soovitaksegi näha pigem seda, mis juba tuttav ja nähtud on, olgugi, et see ei pruugi olla reaalsuses parim variant.

Autor peab oluliseks rõhutada, et uurimuses osales vaid viis teatrit ning 39 kurti, mis tähendab seda, et saadud tulemused ning eelpool tehtud järeldused ei ole universaalsed ning

neid ei saa üldistada kogu Eesti kurtide kogukonnale. Neid ei saa üle kanda kõigile teistele Eesti teatritele ning kurtidele ja need ei peegelda üleüldist pakkumust ning nõudlust. Kui taoline uurimus korraldataks suuremale hulgale teatritele ning kurtidele, ei pruugiks saadud tulemused tulla samad. Teisalt ei saa ka täie kindlusega väita, et tulemused erineksid sellisel juhul kardinaalselt. Seega olekski teatritõlke valdkonna põhjalikumaks uurimiseks vaja korraldada laiahaardelisemaid küsitlusi, et selgitada välja teatritõlke tegelik pakkumus ja nõudlus. Valdkond, mida antud töös ei puudutatud, kuid mida käesoleva teemaga seoses samuti uurida oleks vaja, on viipekeeletoolkide motiveeritus, sobivus ja valmisolek teatritõlkeks. Nagu ka teooria osas selgus, ei soovi kõik tõlgid antud valdkonnas töötada ning igal tõlgil ei ole selleks ka vajalikke teadmisi ja oskusi. Seega oleks oluline uurida, kuivõrd Eestis töötavad viipekeeletoolid on valmis teatritõlget tegema. Antud teema edasine uurimine ongi oluline eelkõige seetõttu, et selgitada välja kurtide eelistused, teatrite valmisolek ning teatritõlkide olemasolu – kõige selle kohta täpse ning põhjaliku info saamine annaks võimaluse tulevikus efektiivsemaks teatritõlkeks. Teatrietenduste tõlke pakkumuse saaks viia kooskõlla nõudlusega, enim saaks kasutada tõlkeviise ning -strateegiaid, mis on kurtide seas eelistatuid, osapooled oleksid rohkem kursis teineteise soovide ja vajadustega, teatritõlget tellitaks tegema motiveerituid ning antud valdkonnas pädevaimad tõlgid. Põhjaliku informatsiooni olemasolul saaks hetkel valitsevat teatritõlke süsteemi vajadusele vastavalt reformida ning muuta just selleks, mida hetkel klientide poolt enim vajatakse ning oodatakse.

Töö tulemused ja olulisimad järeldused lühidalt kokkuvõetult peegeldavad olukorda, mil protsentuaalses ülekaalus on nõudlus teatritõlkele alates korrast-paarist aastas kuni korrani kuus ja sellise sagedusega pakutavaid tõlgitud etendusi sooviks antud uurimuse kontekstis arvestatav hulk kurte. Teatrid näitavad üles küll huvi ja koostöövalmidust, kuid jäävad erinevate külgede osas siiski kahtlevale seisukohale (kes katab lisakulud; kuidas sobitada tõlk eripärase arhitektuuriga saali või tiheda tekstiga lavastusse; kas on olemas ka piisav huvi sihtgrupi poolt). Üldmulje jääb vastusest pigem selline, et teatrite kahtlused ei tule mitte soovimatusest tõlget pakkuda vaid sellest, et ei olda teatritõlke valdkonnaga kursis: ei teata kuidas toimib tõlketeenuse süsteem, millist tõlget kurdid vajaksid, millises mahus tõlget oodatakse; ei olda kursis erinevate tõlkestrateegiatega. Sarnane teadmatus kajastub kohati ka kurtide vastustes, kus tõlkena eelistatakse siiski neid võimalusi, mida juba kogetud ollakse ja mis seetõttu tuttavamad on. Seega on siinkohal oluline veelkord rõhutada, et need, kes teatrite ning klientide teadlikkust tõsta saaks ja seeläbi ka erinevate lahenduste leidmist ning nende reaalsuses rakendamist toetaksid, on viipekeeletoolid kui oma ala professionaalid.

Kokkuvõte

Käesoleva töö teemaks on „Viipekeele tõlketeenuse regulaarse osutamise võimalikkusest ja vajalikkusest Eesti teatrites“. Teatritõlke valdkonda on Eestis siiani teoreetiliselt tasandil väga vähe uuritud ning see on ka üks olulistest põhjustest, miks nähti vajadust seda teemat käsitleda ja uurida. Teatritõlge on ka Eesti praktikas suhteliselt vähe levinud ja kuigi seda mingil määral tehakse, siis regulaarsust selles valdkonnas veel saavutatud ei ole.

Käesolevas töös antakse ülevaade teatritõlke teoreetilistest lähtekohtadest toetudes erinevatele teaduslikele allikatele ja esitatakse läbiviidud uurimuses saadud tulemused ning nende põhjal tehtud järeldused. Uurimuse põhieesmärgiks oli selgitada välja teatritõlke võimalikkus ja vajalikkus Eesti kontekstis. Eesmärgi saavutamiseks viidi läbi küsitlus, Eesti teatrite ja kurtide hulgas. Teatritele esitati viis avatud küsimust ning kurdid vastasid ankeetküsimustikele.

Uuringus osales viis teatrit ning 39 kurti. Tulemustest selgus, et Eestis on teatritõlke teostamine nii võimalik kui ka vajalik. Teatrite poolt näidati üles huvi ja koostöövalmidust, mis viitab teatritõlke võimalikkusele ning kurtide vastustest selgub, et on olemas soov tõlkega etendusi tihedamalt vaadata. Kuigi teatrid tõid oma vastustes välja ka mitmeid murekohti ning probleeme, mis võivad tõlketeenuse elluviimisel tekkida, siis järeldub tulemustest siiski, et üldine suhtumine on positiivne ning teatritel on valmisolek tõlgitud etenduste pakkumiseks. Kurtide vastustes kajastus kohati see, et kuigi teatritõlget soovitakse, siis teisalt ei olda selle valdkonnaga väga kursis ning seega osatakse enamasti eelistada vaid neid võimalusi ning lahendusi, mida reaalsuses juba kogetud on.

Töö alguses püstitatud hüpotees, et kurdid sooviksid kasutada viipekeelset teatritõlget tihedamini, kui teatrid seda nõus pakkuma on, ei leidnud kinnitust. Nagu juba mainitud, näitasid teatrid üles tahtlust viipekeelelõlget oma asutuses pakkuda (hüpoteesi kontrollimisel lähtuti eelkõige soovist ja huvist, sest konkreetset mahtu teatrid enamasti ei nimetanud) ning samuti on kurtidel aktiivne huvi tõlgitud etenduste vastu.

Töö kokkuvõtteks saab, toetudes nii uuritud materjalidele kui läbiviidud uuringule, väita, et teatritõlget on võimalik ja vajalik teostada ning pidevalt ka arendada ja parendada. Töös selgus, et maailmas on mitmeid riike, kus teatritõlge praktikas edukalt toimib ning kus seda valdkonda ka teoorias uuritakse ja analüüsitakse ning läbi selle teatritõlke valdkond pidevalt ka areneb ning muutub. Seega ei pea Eesti jääma erandiks, kus teatritõlget teostatakse minimaalses mahus ning järjepidevalt vaid ühe läbiproovitud skeemi alusel. Käesoleva uurimuse tulemused näitavad eelkõige seda, et teatritõlke teostamist toetavad teatrid ning

soovib kurtidest klientuur, seega on areng selles valdkonnas nii kvantiteedi kui ka kvaliteedi osas igati võimalik. Autor loodab, et antud töö sellele omaltpoolt kaasa aitab ning pakub huvitatud osapooltele võimaluse tutvuda teatritõlke tausta ja olemusega ning vastava pakkumuse ja nõudlusega Eestis.

Abstract

The subject of this research is “The needs and possibilities for sign language interpreting in Estonian theatres” Sign language interpreting in theatre (from now on: interpreting in theatre) hasn’t really been researched in Estonia and this is the main reason why the necessity for the study was seen.

This study is divided into two parts: theoretical overview and the research. In theory a review of interpreting in theatre is given; history, development and different strategies of theatrical interpreting are disserted and also an overview of the current situation in Estonia is given. In the research part results of the survey are presented and conclusions are made.

The aim of this study was to find out what are the possibilities and how big is the need for sign language interpreting in Estonian theatres. To meet this aim, two different questionnaires were presented to five Estonian theatres (all five participated) and to the Estonian deaf community (39 deaf people responded). The results showed that interpreting in theatres is both possible and necessary. Theatres showed interest and readiness for cooperation and the responses of deaf people show, that they would be quite frequent viewers of interpreted shows.

The hypothesis of this study was that deaf people would want to watch shows interpreted to sign language more frequently than theatres would be willing to offer them. This hypothesis was proven false. Although specific frequency wasn’t always mentioned, four theatres out of five showed general interest in offering interpreted shows and as already mentioned, deaf people also showed active interest in watching interpreted plays.

In conclusion it may be said that it is necessary to perform and also develop theatrical interpreting in Estonia. Interpreting in theatres is already carried out in many other countries and also constantly researched and developed. Estonia doesn’t have to be an exception in this field. The results of the surveys show foremost that theatrical interpreting is supported by theatres and desired by deaf clients and therefore development in both quantity and quality of theatrical interpreting is definitely needed. The author of the present study hopes that this study contributes to the developments that are needed and also gives a chance to all interested parties, to acquaint themselves with the essence of theatrical interpreting and get wind of what are the possibilities and demands in this field.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

- Cokely, D.**, (2005) *Shifting Positionality: A Critical Examination of the Turning Point in the Relationship of Interpreters and the Deaf Community*. Marschark, M., Peterson, R., & Winston, A. E (Eds.), *Sign language interpreting and interpreter education: Directions for research and practice*. (pp. 6) Oxford: University Press.
- Gebron, J.** (2000). *Sign the Speech: An Introduction to Theatrical Interpreting*. Hillsboro: Butte Publications, Inc.
- Healy, P.** (25.04.2011). Alan Champion, Sign-Language Interpreter for Theater, Dies at 55. *The New York Times* Retrieved from http://www.nytimes.com/2011/04/25/theater/alan-champion-sign-language-interpreter-for-theater-dies-at-55.html?_r=2
- Hollman, L.** (2010). *Basic color terms in Estonian Sign Language*. Doktoritöö. (lk 10) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hollman, L.** (2002). *Viipekeeletõlk ja rolliootused*. Magistritöö . Tartu Ülikool.
- Keeleseadus* (23.02.2011). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/118032011001>
- Klima, E., & Bellugi, U.** (1979). *The Signs of Language*. (pp. 343) Boston, MA: Harvard University Press.
- Liikmesühingud* (s.a.) Külastatud aadressil http://www.ead.ee/yhingud_ja_partnerid/yhingud/
- Napier, J., McKee, R., & Goswell, D.** (2010). *Sign language interpreting: theory and practice in Australia and New Zealand (2nd Edition)*. (pp. 137-140) Sydney: The Federation Press.
- Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes*. (28.11.2002). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/226420>
- Paabo, R.** (2011). Viipekeeletõlgi elukutse väljakujunemisprotsess ja areng Eestis. Paabo, R., & Paabo, H. (Toim.) *Kurtide tõlgist viipekeeletõlgiks*. (lk 16-25) Tartu: Tamrest OÜ
- Prevor, B.** (1998). Interpreting for the Theatre: Behind the Scenes. *Views 15* (5), 20-21.
- Puuetega inimeste võrdsete võimaluste loomise standardreeglid*. (16.05.1995).
- Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise seadus* (21.03.2012) Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/204042012005>

Salo, K. (2009). *Viipekeelse tõlke lähtekohti kultuurivaldkonnas, teatritõlke näitel*.

Diplomitöö. Tartu Ülikool.

Siegel, L. M. (2008). *The Human Right to Language* (pp. 20). Washington, DC: Gallaudet University.

Sihtasutuse Eesti Draamateater Põhikiri. (2005). Külastatud aadressil

http://draamateater.ee/sites/default/files/ED.pohikiri_VIIMANE.pdf

Sihtasutuse Eesti Draamateater strateegiline arengukava 2011-2015. (10.12.2010) Külastatud aadressil http://draamateater.ee/sites/default/files/Arengukava_2011_2015.pdf

Stangarone, J., & Kirchner, S. (1980). Interpreting settings. Section H: Performing arts. F. Caccamise (Ed.), *Introduction to interpreting for interpreters/transliterators, hearing-impaired consumers, hearing consumers*. (pp 78-82). Silver Spring: RID Publications.

Statistika andmebaas. (01.03.2002). Külastatud aadressil [http://pub.stat.ee/px-](http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/15Rahvus_Emakeel_Veerkeelte_oskus/15Rahvus_Emakeel_Veerkeelte_oskus.asp)

[web.2001/Database/Rahvaloendus/15Rahvus_Emakeel_Veerkeelte_oskus/15Rahvus_Emakeel_Veerkeelte_oskus.asp](http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/15Rahvus_Emakeel_Veerkeelte_oskus/15Rahvus_Emakeel_Veerkeelte_oskus.asp)

Stewart, D. A., Schein, J. D. & Cartwright, B. E. (2004). *Sign language interpreting: exploring its art and science (2nd Edition)*. (pp. 98-101) Boston, MA: Allyn & Bacon.

Taylor, L., & Feyne, S. (1998). Interpreting for Theatre. *Views*, 15 (5), 7.

Timm, D. (12.12.2001). *Performing Arts Interpreting: Qualification, Recognition, and Betterment through Education*. Külastatud aadressil

http://asl_interpreting.tripod.com/misc/dt1.htm

Timmermans, N. (2005). *The status of sign languages in Europe*. (pp. 38, 75, 95-96)

Strasbourg: Council of Europe.

Lisa 1 – Küsimustik teatritele

1) Kas Teie teater on viimase viie aasta jooksul pakkunud viipekeelde tõlgitud etendusi?

Kui vastasite **jah**, siis mis lavastused on viipekeelde tõlgitud?

Kui vastasite **ei**, siis mis on peamised põhjused, miks Te ei ole viipekeelde tõlgitud etendusi pakkunud?

2) Kas võimaluste loomine selleks, et Teie teatris lavale toodavaid lavastusi saaks vaadata ka kurt publik, on midagi, millele oleksite nõus (tahaksite) suuremat tähelepanu pöörata või arvate, et säärase võimaluste loomine lähitulevikus Teie teatri huvisfääri ei kuulu? Palun põhjendage oma vastust.

3) Millistel tingimustel oleksite nõus (kas siis esmakordselt või uuesti) pakkuma tõlgitud etendusi oma teatris?

3) Millises mahus (umbkaudselt) oleksite nõus pakkuma viipekeelde tõlgitud etendusi oma teatris?

5) Kas eelistaksite etenduste varustamist pigem subtiitrite või viipekeelse tõlkega? Palun põhjendage oma valikut.

Lisa 2 – Küsimustik kurtidele

Kui tihti käid teatris?

- A) Ei käi üldse
- B) Olen käinud oma elu jooksul mõned korrad
- C) Kord paari aasta jooksul
- D) Kord-kaks aastas
- E) Kord kolme kuu jooksul.
- F) Tihedamini kui kord kolme kuu jooksul

Mis on kõige olulisem põhjus, miks Sa ei külasta teatrit tihedamini?

- A) Tõlke puudumine
- B) Piletid on liiga kallid
- C) Puudub huvi
- D) Muu (Palun ütle mis) .....

Millal viimati teatris käisid?

- A) Viimase kolme kuu jooksul
- B) Viimase poole aasta jooksul
- C) Viimase aasta jooksul
- D) Mõned aastad tagasi
- E) Rohkem kui 5 aastat tagasi
- F) Pole kunagi käinud

Mis teatris viimati käisid?

--

Mis lavastust viimati vaatasid

--

Millist järgnevatest tõlkevõimalustest teatris käies eelistaksid:

- A) Viipekeeletõlk/tõlgid
- B) Subtiitrid
- C) Ei soovi tõlget
- D) Muu (palun ütle mis) .....

Kui lavastusel oleks viipekeeletõlk, siis millist järgnevatest tõlkeviisidest eelistaksid:

- A) Üks viipekeeletõlk seisab lava küljel või lava ees
- B) Kaks või enam viipekeeletõlki seisavad lava külgedel või lava ees
- C) Tõlke on mitu, kes on kaasatud lavastusse: nad liiguvad koos näitlejatega laval ning tõlgivad sealt
- D) Tõlk istub kurdi kõrval publikus
- E) Muu (palun ütle mis)

Kui kõigil lavastustel, mida sooviksid vaadata, oleks viipekeelne tõlge, kui tihti sa teatris käiksid?

- A) Ei käiks üldse
- B) Kord paari aasta jooksul
- C) Mõned korrad aastas
- D) Kord kolme kuu jooksul
- E) Kord kuus
- F) Tihedamini kui kord kuus

Kui vastasid, et ei käiks üldse (variant A), siis põhjenda palun lühidalt, miks?

Vastaja sugu

- A) Naine
- B) Mees

Vastaja vanus

Vastaja elukoht (linn)